

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomi

2024

Eliana Nascimento-Hynynen, Eveliina Järvenpää & Noora
Weckström

Neuroepätyypillisen lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa

– opas varhaiskasvatuksen työntekijöille

Opinnäytetyö AMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Sosionomi

2024 | 51 sivua+ 19 liitesivua

Eliana Nascimento-Hynynen, Eveliina Järvenpää & Noora Weckström

Neuroepätyypillisen lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa

- opas varhaiskasvatuksen työntekijöille

Opinnäytetyömme tavoitteena oli luoda opas varhaiskasvatuksen henkilökunnalle neuroepätyypillisten lasten tukemiseksi. Kehittämistyön toimeksiantajana toimi Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry, jonka toiminnan tavoite on autismikirjon ja ADHD-henkilöiden sekä heidän perheidensä edunvalvonta ja tukeminen eri tavoin.

Kehittämistyön tarkoituksena oli lisätä varhaiskasvatuksen henkilöstön osaamista neuroepätyypillisten lasten tukemisessa jo heti diagnoosiprosessin vaiheesta riippumatta.

Kehittämistyön teoreettisen viitekehyksen teemat, joista teoreettinen osuus koostuu ovat neuroepätyypillisen tuen tarpeet, inklusiivinen varhaiskasvatus sekä neuroepätyypillisen lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa.

Tuotoksena syntyi opas neuroepätyypillisen lapsen tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Oppaassa käsitellään neuroepätyypillisten lasten päivittäisiä toimintoja, kuten pukeutumis-, ruokailu-, sekä lepotilanteiden tukemista arjessa ja niiden sujuvuutta. Opas tarjoaa käytännön työkaluja ja vinkkejä päiväkotiarjen tilanteisiin neuroepätyypillisten lasten kanssa toimimiseen.

Asiasanat:

VARHAISKASVATUS OPAS NEUROEPÄTYYPILLIEN AUTISMI ADHD

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Bachelor of social services

2024 | 51 pages +19 pages in appendices

Eliana Nascimento-Hynynen, Eveliina Järvenpää & Noora Weckström

Supporting neurodivergent children in early childhood education

- A guide for early childhood education staff

The objective of our thesis was to create a guide for early childhood education staff on supporting neurodivergent children. The development work was commissioned by the Autism and ADHD Association of Turku Region, Aisti ry, whose goal is to advocate for and support people with autism spectrum disorder and ADHD, as well as their families, in various ways.

The purpose of the development work was to increase the competence of early childhood education staff in supporting neurodivergent children from the very beginning, regardless of the stage of the diagnostic process.

The themes of the theoretical consists of the challenges of neurodivergence, inclusive early childhood education and supporting neurodivergent children in early childhood education.

As a result of the development work a guide for supporting Neurodivergent Children in Early Childhood Education was created. The guide themes consist of daily activities of neurodivergent children, such as supporting dressing, eating, and sleeping routines in everyday life and making them smoother. The guide provides practical tools and tips for working with neurodivergent children in everyday daycare situations.

Keywords:

EARLY CHILDHOOD EDUCATION GUIDE NEURODIVERGENT AUTISM ADHD

Sisältö

Käytetyt lyhenteet ja sanasto	6
1 Johdanto	7
2 Kehittämistyön lähtökohdat	10
2.1 Toimeksiantajan kuvaus	10
2.2 Kehittämistehtävä ja -tavoite	11
3 Neuroepätyypillisen haasteet	12
3.1 Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden haasteet (ADHD)	12
3.2 ADHD varhaiskasvatuksessa	12
3.3 Autismikirjo	13
3.4 Autismikirjo varhaiskasvatuksessa	14
4 Inklusiivinen varhaiskasvatus	16
4.1 Inklusion periaatteet	16
4.2 Osallisuuden ja oppimisympäristöjen merkitys	18
5 Neuroepätyypillisen lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa	20
5.1 Tuen perusteet	20
5.2 Tuen portaat ja tukimuodot	21
5.3 Tuen toteutus ja pedagoginen arviointi	23
5.4 Toiminnanohjauksen tukeminen	25
5.5 Tuen menetelmät	27
6 Kehittämistyön toteutus	30
6.1 Kehittämisen- ja tiedonkeruumenetelmät	30
6.2 Kehittämistyön prosessin kuvaus	32
6.3 Tiedonkeruun hyödyntäminen	34
6.4 Kehittämistyön luotettavuus ja eettisyys	38
7 Kehittämistyön tuotos	40
7.1 Opas kehittämistyön tuotoksena	40
7.2 Kehittämistyön tuotoksen arviointi	41

8 Kehittämistyön arviointi	44
8.1 Kehittämispöcessin arviointi	44
8.2 Ammatillinen kasvu	46
Lähteet	49

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset

Liite 2. Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille

Käytetyt lyhenteet ja sanasto

ADHD	lyhenne englanninkielisestä nimityksestä Attention-Deficit / Hyperactivity Disorder, suomeksi aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö (Terveyskirjasto 2019.)
Autismikirjo	koostuu eri oireyhtymistä kuten muun muassa diagnoosit autismi, Aspergerin oireyhtymä ja laaja-alainen kehityshäiriö (Oksanen ym. 2019, 10.)

1 Johdanto

Saimme opinnäytetyömme toimeksiannon Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry:ltä, jonka toiminnan tavoite on autismikirjon ja ADHD-henkilöiden sekä heidän perheidensä edunvalvonta ja tukeminen eri tavoin. Lisäksi yhdistyksen tavoite on lisätä autismikirjon ja ADHD:n näkyvyyttä, edistää sen ymmärrystä ja yhdenvertaisuutta sekä varmistaa jäsentensä etujen toteutumista. Yhdistys järjestää harrasteryhmiä, tapahtumia sekä koulutuksia ja on monipuolisesti mukana vaikuttamistoiminnassa. (Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry 2023.)

Opinnäytetyön teoreettisessa osuudessa käsittelemme tietoperustaa ADHD:stä ja autismikirjosta. Tarkastelemme muun muassa näiden erityispiirteitä, yleisyyttä, diagnosointia ja vaikutuksia lapsen kehitykseen sekä arkeen varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä varhaiskasvatuksen henkilöstön osaamista tukea neuroepätyypillisiä lapsia jo heti diagnoosiprosessin vaiheesta riippumatta. Opinnäytetyömme kehittämistehtävänä on luoda opas varhaiskasvatuksen henkilökunnalle neuroepätyypillisten lasten tukemiseksi. Opinnäytetyössämme haluamme kiinnittää huomiota siihen, kuinka tärkeää neuroepätyypillisten tarpeiden tukeminen varhaiskasvatuksessa on. Neuroepätyypillisten piirteiden tuen näkökulma on keskittynyt enemmän lääkehoitoon ja pedagoginen näkökulma on jäänyt vähäisemmälle huomiolle. Onneksi viimeaikaiset tutkimukset ovat tuoneet esille sitä, miten oikeilla keinoilla voimme tukea lapsia varhaiskasvatuksessa pedagogisin keinoin. (Sandberg 2018, 10.)

Valitsimme tämän aiheen opinnäytetyöllemme, sillä kaikki haluamme oppia lisää neuroepätyypillisten lasten tukemisesta varhaiskasvatuksessa ja työskennellä mielenkiintoisen sekä tärkeän asian kanssa. Varhaiskasvatuksessa on paljon puutteita neuroepätyypillisten piirteiden huomioimisessa, erityisesti ADHD:n ja autismikirjon varhainen tunnistaminen ja tukeminen on tärkeää lapsen myöhemmän kehityksen kannalta. Tavoitteenamme on toteuttaa kehittämistyö, jonka tuloksena syntyy opas, jonka avulla voisimme parantaa

varhaiskasvattajien tietämystä ja osaamista näiden piirteiden huomioimisessa diagnooseista riippumatta. Lasten erityistarpeisiin tulisi vastata inklusiivisesti ja myös varhaiskasvatustilanne lähtee siitä, että lailla on taattu jokaiselle lapselle oikeus yhdenvertaiseen varhaiskasvatukseen ja yksilölliseen tukeen.

Tavoitteena on, että lapsilla olisi kasvuympäristö, jossa he voivat kehittyä ja oppia taitoja yhdessä muiden kanssa. Varhaiskasvatuksessa lasten erityisen tuen tarpeeseen vastataan yksilöllisellä tuella ja erityispedagogiikalla. (Oksanen & Sollaavaara 2019, 23.) Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada oikea-aikaista ja yksilöllistä, yleistä, tehostettua tai erityistä tukea. Näin ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja ongelmien monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä tulevaisuudessa edistämällä lapsen kehitystä ja oppimista sekä hyvinvointia. Lapsen tuen tarve tulisi arvioida ja järjestää viivytyksettä varhaiskasvatuksessa. Päätös tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista on varhaiskasvatuksen järjestäjällä. Lisäksi järjestäjä huolehti seurannasta ja arvioinnista sekä annettavan tuen vaikuttavuudesta ja riittävydestä. (Opetushallitus 2022, 56.)

Inklusiivinen varhaiskasvatus on puolestaan pedagoginen lähestymistapa, joka keskittyy tarjoamaan kaikille lapsille, riippumatta heidän erityistarpeistaan, yhdenvertaisen mahdollisuuden osallistua varhaiskasvatukseen ja oppia yhdessä muiden lasten kanssa. Tämä lähestymistapa korostaa yhteisöllisyyttä, moninaisuutta ja jokaisen lapsen ainutlaatuisuuden arvostamista.

Inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa luodaan ympäristö, joka tukee kaikkien lasten kehitystä ja oppimista, tunnistamalla ja käsittelemällä mahdolliset erityistarpeet varhaisessa vaiheessa. Tämä varmistaa oikeanlaisen tuen ja ohjauksen tarjoamisen. Kerromme neljännessä kappaleessa lisää pedagogisesta lähestymistavasta ja sen merkityksestä varhaiskasvatuksessa. (Viitala 2022, 57–69.)

Viidennen kappaleen tarkoituksena on kertoa laajemmin neuroepätyypillisen lapsen tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Jokaiselle lapselle mm. laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, joka ohjaa heidän oppimistaan, kehitystään ja hyvinvointiaan. Tämä suunnitelma määrittelee lapsen tavoitteet ja

mahdollisen tuen tarpeen, sillä se laaditaan yhteistyössä ammattilaisten sekä huoltajien kanssa. Erilaisten tukitasojen avulla varmistetaan, että jokainen lapsi saa tarvitsemaansa tukea ja ohjausta varhaiskasvatuksessa, edistään yksilöllistä kasvua ja oppimista. (Oksanen ym. 2019, 150.)

2 Kehittämistyön lähtökohdat

2.1 Toimeksiantajan kuvaus

Toimeksiantajamme on Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry, joka on vuonna 2012 perustettu yhdistys. Se keskittyy tukemaan autismikirjon ja ADHD-henkilöiden sekä heidän perheidensä tukemiseen monipuolisesti. Yhdistyksen toimintaan kuuluu erilaisia harrasteryhmiä, tapahtumia, koulutuksia ja vaikuttamista. Aisti pyrkii lisäämään autismikirjon ja ADHD:n näkyvyyttä, edistämään ymmärrystä ja yhdenvertaisuutta sekä valvomaan jäsentensä etujen toteutumista. Vertaisryhmät ovat myös merkittävä osa Aistin toimintaa, ja ne ovatkin monipuolistuneet vuosien saatossa. (Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry 2023.)

Aisti toimii alueellisena vaikuttajana ja edunvalvojana erityisesti Turun seudulla. Yhdistys on mukana useissa paikallisissa järjestökeskittymissä, kuten Varsinais-Suomen Vammais- ja Pitkäaikaissairausjärjestöissä sekä lastensuojelujärjestöissä. Aisti osallistuu myös hyvinvointialueiden suunnitteluun ja on vaikuttanut erilaisissa palveluiden työryhmissä, tuoden esiin neurokirjon näkökulmaa. (Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry 2023.)

Vaikka Aisti on vakiinnuttanut alueellisena toimijana, sen toiminta ei olisi mahdollista ilman Autismiliiton ja ADHD-liiton tukea. Aisti on kaksikantayhdistys, joka kuuluu molempiin liittoihin. Autismiliiton ja ADHD-liitto ovat valtakunnallisia vaikuttajia, jotka tukevat neurokirjon henkilöitä ja heidän läheisiään. Jäsenyys näissä liitoissa tarjoaa mahdollisuuden osallistua koulutuksiin, saada toiminta-avustuksia ja muita resursseja. Jäsenyys haetaan Aistin kautta, ja jäseneksi voi liittyä joko ADHD- tai Autismiliiton toimintaan, tai vaikka molempiin. (Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry 2023.)

Aisti Ry:n toiminta on avoin kaikille autisteille, ADHD-henkilöille sekä niille, jotka epäilevät olevansa neurokirjolla. Myös neurokirjon henkilöiden läheiset ja ammattilaiset ovat tervetulleita. Aisti järjestää myös avoimia tapahtumia ja

koulutuksia sekä tarjoaa tilauskoulutuksia ja -konsultointia eri organisaatioille. (Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry 2023.)

2.2 Kehittämistehtävä ja -tavoite

Opinnäytetyömme kehittämistavoite oli lisätä varhaiskasvatuksen henkilöstön tietoa ja taitoa tukea neuroepätyypillisiä lapsia jo varhaisessa vaiheessa heti diagnoosista huolimatta, kun huomataan mahdollista tuen tarvetta.

Opinnäytetyömme kehittämistehtävä oli luoda opas Turun alueen lasten tukemiseen ja ohjaamiseen varhaiskasvatusympäristössä. Opas antaa varhaiskasvatuksen työntekijöille konkreettisia työkaluja ja vinkkejä päiväkotiarjen tilanteisiin neuroepätyypillisten lasten kanssa toimimiseen. Oppaan avulla voidaan lisätä tietämystä siitä, miten neuroepätyypillisiä lapsia voidaan tukea varhaiskasvatuksessa.

Toimeksiantajan kanssa käydyissä keskusteluissa nousi esiin kysymyksiä siitä, miten voitaisiin lisätä tietoisuutta ADHD- ja autismipiirteisten lasten tukemisesta varhaiskasvatuksessa heidän diagnoosistansa tai diagnoosin puuttumisesta huolimatta. Toimeksiantajan mukaan tarvitaan keinoja kohdata lapsi ja ohjata häntä myönteisesti sekä luoda lapsille esteetön varhaiskasvatusympäristö, jolloin varhaiskasvatuksen työntekijöille suunnattu opas näiden asioiden tukemiseen olisi hyödyllinen ja ajankohtainen. Lasten aktiivisuuden ja tarkkaavuuden sekä aistitiedon käsittelyssä ja aistisäätelyssä voi olla pulmia ja on tärkeää tunnistaa ja tukea lapsia jo varhaisessa vaiheessa. Yleensä diagnoosi tarkentuu, kun tarkkaavuuden vaatimukset kasvavat, kuten kouluikää lähestyessä tai kouluiässä. Mutta tarkkaavuuden ja aistitiedon käsittelyn tukeminen voidaan aloittaa jo ennen varsinaista diagnoosia ja näin mahdollisesti jopa vaikuttaa lapsen itsetunnon kehitykseen ja oikean palvelumuodon tarpeen tunnistamiseen ja löytymiseen. (ADHD-liitto 2023.)

3 Neuroepätyypillisen haasteet

3.1 Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden haasteet (ADHD)

ADHD (lyhenne englanninkielisestä nimityksestä Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder), on neurobiologinen häiriö, joka vaikuttaa noin 5–10 % lapsista. ADHD ilmenee usein ennen 12 vuoden ikää, mutta joissakin tapauksissa erityispiirteet voivat jäädä huomaamatta ja diagnoosi tapahtuu vasta myöhemmin. ADHD:n tarpeet voidaan jakaa kolmeen ryhmään: tarkkaavaisuuden tarpeisiin, yliaktiivisuuteen ja impulsiivisuuteen. Tarkkaavaisuuteen liittyy useimmiten vaikeus keskittyä, hajamielisyys, unohtelu, huolimattomuus ja vaikeus suorittaa tehtäviä loppuun asti. Yliaktiivisuuteen liittyy levottomuutta, paikallaan pysymisen vaikeuksia, jatkuvaa liikehtimistä sekä runsasta puheliaisuutta. Impulsiivisuuteen liittyviä haasteita ovat toiminnan nopea aloittaminen, vaikeus odottaa vuoroaan, harkitsemattomuus ja sosiaaliset kuormitustekijät. (Puustjärvi ym. 2018, Luku "Mitä on ADHD?".)

ADHD:tä lapsilla voi diagnosoida vain lääkäri tai psykologi, joka on erikoistunut ADHD:seen. Diagnoosi perustuu yleensä vanhempien ja opettajien arviointeihin, jotka käyttävät ADHD:n oireita arvioivaa kyselylomaketta. Lisäksi lääkäri tai psykologi voi käyttää erilaisia testejä, jotta voidaan poissulkea muita mahdollisia mielenterveyden haasteita. Hoitoon kuuluu yleensä lääkitys, psykoterapia tai näiden yhdistelmä. Lääkityksen tarkoituksena on auttaa lapsia hallitsemaan oireitaan ja parantamaan toimintakykyään. Psykoterapia voi auttaa lapsia oppimaan parempia sosiaalisia taitoja, hallitsemaan impulssejaan ja parantamaan itsetuntemustaan. (Puustjärvi ym. 2018, Luku "Mitä on ADHD?".)

3.2 ADHD varhaiskasvatuksessa

ADHD havaitaan usein varhaiskasvatuksessa, kun seurataan lapsen käyttäytymistä tarkasti ja etsitään merkkejä, jotka viittaavat ADHD:n mahdollisuuteen. Tässä vaiheessa varhaiskasvattajan on hyvä keskustella

lapsen vanhempien kanssa kotona esiintyvistä haasteista. On myös hyvä selvittää, ovatko vanhemmat olleet yhteydessä lääkäriin. Päiväkodissa havainnoidaan myös lapsen kehitystä kokonaisuudessa ja verrataan sitä ikäryhmän odotuksiin, sillä puutteellinen kehitys voi olla merkki ADHD:stä tai muusta kehityshäiriöstä. Kuitenkaan ADHD ei vaikuta lapsen älykkyyteen tai lahjakkuuteen, ja lapsella voi olla erityisiä kykyjä, joita kannattaa tukea. (Puustjärvi ym. 2018, Luku "Mitä on ADHD?".)

Lapsi, jolla on ADHD, hyötyy merkittävästi arjen rutiineista ja säännöllisyydestä. Tilanteiden ennakointi on keskeistä päivittäisen elämän sujuvuuden kannalta, ja fyysinen aktiivisuus on tärkeää yleisen hyvinvoinnin ylläpitämiseksi. Erityisesti varhaiskasvatuksessa ja kotiympäristössä rakenteellisen lähestymistavan noudattaminen auttaa ADHD-lasten toiminnan ennakoitavuudessa ja suorituskyvyn ylläpitämisessä. Olisi myös hyvä huomioida, että kotona sekä varhaiskasvatuksessa toistuisi samankaltaiset arjen rutiinit. (Puustjärvi ym. 2018, Luku "Lapsen tukeminen arjessa".)

3.3 Autismikirjo

Autismikirjooon kuuluu monia eri oireyhtymiä. Autismikirjooon kuuluvat muun muassa diagnoosit autismi, Aspergerin oireyhtymä ja laaja-alainen kehityshäiriö. Autismikirjooon yleisiä piirteitä ovat esimerkiksi erilaiset rajoittuneisuudet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa, toistuvat, rajoittuneet ja joustamattomat käytösmallit sekä kiinnostuksen kohteet. Autismikirjooon henkilöillä on usein myös erilaisia aistiherkkyyksiä eli poikkeavia tapoja kokea aistiärsykykeitä. (Oksanen ym. 2019, 10.)

Autismikirjooon esiintyvyydestä ja sen laajuudesta on erilaisia arvioita, mutta keskimäärin sitä esiintyy 1–3 %:lla maailman väestöstä. Autismi on yleisempää pojilla, kuin tytöillä. Autismikirjooon diagnosointi on viime aikoina yleistynyt ja sen uskotaan lisääntyneen viime aikoina muun muassa tietoisuuden lisääntyneenä ja diagnostiikan muutoksiin ja tähän liittyen tunnistamisen paranemisen ja

palveluiden lisääntymiseen liittyvistä syistä. (Virta & Koponen 2020, Luku ”Autismikirjo”.)

Sanana autismikirjon on tarkoitus kuvailla sitä, miten moninaisia ja yksilöllisiä kirjolla olevan henkilön piirteet voivat olla ja miten niiden vaikeusasteet vaihtelevat yksilöllisesti. Autismikirjolla olevalla henkilöllä aivot toimivat hieman eri tavalla kuin muiden ja tämä vaikuttaa esimerkiksi asioiden hahmottamiseen eri lailla. Autismikirjolla henkilöllä esiintyvät piirteet voivat olla sekä haasteita, että vahvuuksia ja piirteet voivat olla eriasteisia. (Oksanen ym. 2019, 10.)

Autismikirjolla olevalla saattaa olla haasteita sosiaalisissa tilanteissa esimerkiksi vastavuoroisuudessa. Tilanteissa saattaa olla haastava tulkita toisen tunteita, ajatuksia ja toimintatapoja. Autismikirjolla oleva saattaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa olla esimerkiksi hyvinkin taitava kertomaan omista kiinnostuksen kohteistaan, mutta tämä johtaa usein yksipuoliseen keskusteluun. Myös rutiinien tärkeys ja kaavamainen käytös ovat tunnusomaisia autismikirjon piirteille. Näiden lisäksi voi myös esiintyä kaavamaista liikehdintää kuten vartalon heijaamista, käsien läpsyttelyä ja pyörimistä. Kirjolla olevalle henkilölle äkilliset muutokset voivat aiheuttaa vaikeuksia, sillä pysyvyyden tarve voi olla voimakas. Rajoittuneet mielenkiinnon kohteet ovat yleinen piirre autismin kirjolla. Uppoutuminen tiettyyn kiinnostuksen kohteeseen tai harrastukseen saattaa voimakkuutensa takia kuitenkin paikoittain rajoittaa elämää. (Virta & Koponen 2020, Luku ”Autismikirjo”.)

3.4 Autismikirjo varhaiskasvatuksessa

Autismikirjolla oleva lapsi voi tarvita tukea esimerkiksi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa, toiminnanohjauksessa sekä mahdollisen stressin vähentämisessä. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasta esimerkiksi käyttämällä puhetta ja kommunikaatiota tukevia menetelmiä, ennakoimalla erilaisia tilanteita ja luomalla rutiineja arkeen sekä vähentämällä ympäristön kuormittavia tekijöitä kuten melua. (Autismiliitto 2023, 3–7.)

Autismikirjon lapsella aistien tulkinta voi olla tavallisesta poikkeavaa ja he ovat usein joko yli- tai aliherkkiä esimerkiksi äänille, kosketukselle, hajuille, mauille, valolle, lämpötilalle ja kivulle. Usein esimerkiksi taustääänet, jotka eivät haittaa muita, voivat olla autismikirjon henkilölle kovia ja häiritseviä. Nämä voivat ylikuormittaa lasta ja se voi esiintyä ahdistuneisuutena tai jopa fyysisenä kipuna. Lapsen ylikuormittuessa, tämä pyrkii usein erilaisin tavoin rauhoittamaan itseään. Näitä keinoja ovat esimerkiksi hyppiminen, käsien räpyttely ja heijaaminen. Edellä mainittua kutsutaan stimmailuksi ja sitä ei ole tarvetta rajoittaa. (Autismiliitto 2023, 4.)

4 Inklusiivinen varhaiskasvatus

4.1 Inklusion periaatteet

Inklusiivinen varhaiskasvatus on pedagoginen lähestymistapa, joka pyrkii tarjoamaan kaikille lapsille, riippumatta heidän erityistarpeistaan, yhdenvertaisen mahdollisuuden osallistua varhaiskasvatukseen ja oppia yhdessä muiden lasten kanssa. Tämä lähestymistapa korostaa yhteisöllisyyttä, moninaisuutta ja jokaisen lapsen ainutlaatuisuuden arvostamista.

Inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan ympäristö, joka tukee kaikkien lasten kehitystä ja oppimista. Varhaiseen havainnointiin sekä arviointiin kiinnitetään huomiota, jotta mahdolliset erityistarpeet voidaan tunnistaa sekä käsitellä jo varhaisessa vaiheessa. Tämä tarjoaa myös oikeanlaista tukea sekä ohjausta mahdollisimman varhain. Jotta inklusiivista varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa, on varhaiskasvatuksen henkilöstön sitouduttava siihen. Monipuolinen ja riittävä pedagoginen osaaminen ja toiminta sekä lasten hyvinvoinnista huolehtiminen ovat lähtökohtia inklusiiviselle varhaiskasvatukselle. (Viitala 2022, 57–69.)

Inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon erilaiset oppimistarpeet, taustat, kulttuuriset erot ja erityistarpeet. Tämä saattaa vaatia erilaisia pedagogisia lähestymistapoja ja tukitoimia, kuten erityisopetusta tai yksilöllisiä tukitoimia, jotta kaikki lapset voivat osallistua ja hyötyä varhaiskasvatuksesta. Tavoitteena inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa on edistää kaikkien lasten tasavertaista osallistumista, sosiaalista vuorovaikutusta, oppimista ja kehitystä. Tämä lähestymistapa korostaa myös positiivisia suhteita ja yhteisöllisyyttä, joiden avulla lapset oppivat ymmärtämään ja kunnioittamaan toisiaan, riippumatta heidän erilaisista taustoistaan ja tarpeistaan.

Inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa jokaisella lapsella on mahdollisuus toimia, kehittyä ja oppia yksilönä sekä olla osana yhteisöä. Inklusiivisuudella edistetään lasten osallisuutta ja oppimista, ja se vastaa jokaisen lapsen vaihteleviin tarpeisiin. Kaikilla lapsilla on yhtäläinen oikeus olla osana ryhmää ja yhteistä

toimintaa. Inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa lapsella on mahdollisuus kasvaa omien vahvuuksiensa sekä myönteisten oppimiskokemusten kautta ikätovereidensa rinnalla. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä tulisi luoda yhteistyössä lasten kanssa, jotta ne vastaavat heidän erilaisiin tarpeisiinsa. (Viitala 2022, 62–78.)

Varhaiskasvatuksessa korostetaan lasten oikeuksien kunnioittamista sekä turvallisen, terveellisen ja kehittävän ympäristön tarjoamista heille. Lapsen hyvinvointi ja turvallisuus ovat ensisijaisia tavoitteita. Inklusiivisuus tarkoittaa kaikkien lasten tasa-arvoista osallistumista varhaiskasvatukseen riippumatta heidän erityistarpeistaan tai taustoistaan. Tämä arvo korostaa moninaisuuden kunnioittamista ja jokaisen lapsen ainutlaatuisuuden huomioon ottamista. Varhaiskasvatuksessa olevat lapset ovat oikeutettuja saamaan tukea siitä riippumatta kuka varhaiskasvatusta järjestää. Varhaiskasvatusta toteutetaan inklusioperiaatteella, joka tarkoittaa sitä, että lapsi on oikeutettu osallistumaan varhaiskasvatukseen siitä huolimatta, onko hänellä tuen tarvetta. (Pihlaja & Viitala 2022, 26–30.)

Varhaiskasvatus on lapsen elämässä tärkeä osa tämän kasvua ja oppimista. Lapsi tuo oman elämänsä mukanaan varhaiskasvatuksen arkeen ja lapsen elämässä tärkeässä asemassa ovat huoltajan sekä lapsen vuorovaikutus. Varhaiskasvatuksessa henkilöstön tulee luoda lapsen kanssa turvallisuuteen ja luottamukseen perustuva suhde. Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja lapsen huoltajien välinen sujuva yhteistyö lisää jatkuvuuden ja turvallisuuden tunnetta lapsen elämässä. (Opetushallitus 2022, 21.)

Varhaiserityiskasvatus on pedagoginen lähestymistapa ja toimintamuoto, joka keskittyy lapsiin, joilla on erityistarpeita varhaislapsuudessa. Tämä lähestymistapa pyrkii tarjoamaan näille lapsille tarpeisiinsa sopivaa tukea ja ohjausta varhaiskasvatuksen ympäristössä. Varhaiserityiskasvatuksen tavoitteena on edistää näiden lasten kokonaisvaltaista kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Lapsille, joilla on erityistarpeita, tarjotaan yksilöllistä tukea ja ohjausta heidän tarpeidensa mukaisesti. Varhaiserityiskasvatuksessa työskentelee usein moniammatillinen tiimi, joka sisältää esimerkiksi

erityisopettajia, terapeutteja, psykologeja ja muita asiantuntijoita. Tämä tiimi auttaa tarjoamaan monipuolista tukea lapsille ja heidän perheelleen. (Pihlaja & Viitala 2022, 32–50.)

4.2 Osallisuuden ja oppimisympäristöjen merkitys

Varhaiskasvatuksessa yhteenkuuluvuuden tunnetta lisätään monin eri tavoin. Ryhmätoiminta, kuten yhteiset leikit ja aktiviteetit, rohkaisee lapsia muodostamaan siteitä toisiinsa ja tuntemaan itsensä osaksi ryhmää. Lisäksi positiivinen ryhmäilmapiiri on keskeinen tekijä, jota varhaiskasvatuksen henkilökunta pyrkii luomaan. Tämä ilmapiiri sisältää kannustavaa palautetta, konfliktien hallintaa ja sosiaalisten taitojen opettamista, mikä edistää positiivisia ihmissuhteita ryhmässä. Osallisuus on myös merkittävä osa yhteenkuuluvuuden tunteen luomista. Lapset kannustetaan osallistumaan ryhmän toimintaan ja päätöksentekoon, jolloin he saavat ilmaista omia mielipiteitään ja vaikuttaa ryhmän toimintaan. Tämä vahvistaa heidän tunnettaan ryhmään kuulumisesta ja merkityksellisestä osallistumisesta. (Pihlaja 2022, 91–106.)

Varhaiskasvatuksessa perusturvan elementteihin kuuluvat fyysinen turvallisuus, tunne turvallisista aikuisista, rutiinit ja ennakoitavuus sekä läheisyys ja kiintymys. Fyysinen turvallisuus on tärkeää tarjoamalla lapsille turvalliset leikkivälineet ja ympäristö sekä estämällä vaaratilanteita valvonnalla. Tärkeä tekijä on myös lapsille tunne turvallisista aikuisista. Tunnepohjainen suhde aikuisten ja lasten välillä luo turvallisuuden tunnetta. Lisäksi selkeät päivittäiset rutiinit ja ennakoitavuus auttavat lapsia tuntemaan olonsa turvalliseksi, kun he tietävät, mitä tapahtuu seuraavaksi. Läheisyys ja kiintymys ovat myös merkittäviä perusturvan elementtejä. Lapsilla tulee olla mahdollisuus saada läheisyyttä ja kiintymystä aikuisilta, kuten lohduttamista, halaamista ja huomiota heidän tarpeidensa mukaan. Aikuisten on myös tärkeää havainnoida lasten välisiä tilanteita sekä parhaansa mukaan suojella lapsia muilta lapsilta, esim. satuttamiselta tai muulta kiusaamiselta. Nämä kaikki tekijät yhdessä luovat perustan yhteenkuuluvuuden tunteelle ja tukevat lasten hyvinvointia varhaiskasvatuksessa. (Pihlaja 2022, 91–106.)

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristöjen merkitys on suuri ja se vaikuttaa merkittävästi lapsen kehitykseen sekä oppimiseen. Varhaiskasvatuslaissa on säädetty, että varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen. (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, 2:10.) Oppimisympäristöstä voidaan erottaa käsitteitä, kuten fyysinen-, pedagoginen-, sekä sosiaalinen ja psykologinen oppimisympäristö. (Opetushallitus 2022, 36).

Fyysisen oppimisympäristön tärkeitä elementtejä ovat rauhallisuus, kannustavuus sekä innostavuus. Oppimisympäristöt olisi myös hyvä toteuttaa niin, että niitä olisi mahdollisuus muokata erilaisten tarpeiden mukaisesti ja tiloja olisi riittävästi erilaisiin pienryhmätoimintoihin. Hyvin suunniteltu fyysinen ympäristö tukee myös lapsen oppimista sekä kehitystä, sillä se tarjoaa turvalliset olosuhteet kasvulle. Sosiaalisen ja psykologisen oppimisympäristön tulisi tarjota lapselle turvallisuutta sekä kannustusta positiivisiin ihmissuhteisiin, ryhmätyöskentelyyn sekä empatiaan. Myös ryhmäytyminen ja yhdessä tekeminen ovat tärkeitä elementtejä sosiaalisessa oppimisympäristössä. Sen tarkoituksena on tukea lapsen sosiaalista sekä emotionaalista kehitystä. Pedagoginen oppimisympäristö tarjoaa monipuolista opetusta ja kasvatusta lapselle. Se kannustaa lasta tutkimaan, mahdollistaa strukturoituja oppimishetkiä sekä tukee lapsen vahvuuksia. Siihen tarvitaan usein asiantuntemusta sekä pedagogista osaamista, jotta osataan rakentaa päiviin pedagogisia menetelmiä ja toiminta olisi inklusiivista. (Määttä & Rantala 2022, 156–166.)

5 Neuroepätyypillisen lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa

5.1 Tuen perusteet

Varhaiskasvatuksessa jokaiselle lapselle laaditaan oma henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteet, huomioiden lapsen kehitys, oppiminen ja hyvinvointi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma sisältää myös lapsen mahdollisen tuen tarpeen ja tukitoimenpiteet. Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan yhdessä lapsen huoltajan kanssa ja myös lasta kuullaan. Varhaiskasvatussuunnitelmaan voidaan palata tarpeen tullen, mutta vähintään kerran vuodessa. (Varhaiskasvatustilaki 13.7.2018/540, 5:23.)

Lapsen tukemisen kannalta on tärkeää tehdä tiivistä yhteistyötä huoltajien kanssa. Huoltajat ovat osallisina lapsen kehityksen arvioinnissa, joten kun huomataan tuen tarvetta lapsella, on tärkeää keskustella vanhempien kanssa asiasta ja miettiä minkälainen tuki on tarpeellista ja miten sitä voidaan varhaiskasvatuksessa toteuttaa. (Oksanen ym. 2019, 150.)

Viime vuosien aikana varhaiskasvatuksessa on tapahtunut paljon muutoksia, erityisesti liittyen varhaiskasvatuksen lainsäädäntöön. Vuonna 2018 varhaiskasvatuksen lakiuudistuksen yhteydessä käsiteltiin säädöksiä lapsen saamasta tuesta, mutta siihen ei sisällytetty erityisiä säännöksiä liittyen tukitoimien järjestämiseen erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille. Lain muutokset tukitoimien järjestämisestä olisivat välttämättömiä, jotta lailla voitaisiin turvata lapsen oikeus tukeen laadukkaasti ja kattavasti. Lisäksi lakiuudistus vahvistaisi samalla inklusiivisia periaatteita varhaiskasvatuksen toteuttamisessa. (Alila 2022, 14–15.)

Laki tuen uudistukseen ja siihen liittyvät muutoksen valmistelut alkoivat vuonna 2020. Tuolloin tärkein tavoite oli vahvistaa lapsen saamaa tukea riittävästi ja

mahdollisimman ajoissa riippumatta siitä, kuka varhaiskasvatuksen palvelua tarjoaa. Uudistuksessa huomioitiin erityisesti lapsen etu, oppiminen, kehitys, hyvinvointi ja lapsen oikeuksien toteutuminen. (Alila 2022, 14–30.)

5.2 Tuen portaat ja tukimuodot

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä voidaan siirtyä joustavasti, eikä tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä välttämättä ole se, että lapsi on saanut muun tason tukea. Tehostetun tai erityisen tuen tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti, ja muuta kuin yleistä tukea saava lapsi on huomioitava varhaiskasvatushenkilöstön mitoituksessa, kun taas yleistä tukea toteutetaan osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. (Opetushallitus 2022, 62.)

Yleistä tukea tarjotaan jokaiselle lapselle ja sitä järjestetään yhdessä varhaiskasvatustiimin kanssa. Se koostuu yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista ja tukitoimista lapsen omassa ryhmässä. Yleinen tuki on intensiteetiltään matalampaa verrattuna muihin tukitasoihin, eikä se vaadi erillistä hallintopäätöstä. Tehostettua tukea annetaan, kun yleinen tuki ei riitä. Se on voimakkaampaa ja yksilöllisempää, ja sitä tarjotaan niin kauan kuin lapsi sitä tarvitsee. Tuki voi sisältää useita eri muotoja ja sitä voidaan vahvistaa tarpeen mukaan. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös. (Opetushallitus 2022, 62–63.) Erityistä tukea tarjotaan silloin, kun yleinen tai tehostettu tuki ei riitä. Sitä annetaan lapselle, jolla on merkittäviä oppimisen ja kehityksen tukitarpeita esimerkiksi vamman, sairauden tai kehityksen viivästymisen vuoksi. Erityinen tuki on voimakkain tukitaso ja se koostuu useista eri tukimuodoista ja tukipalveluista. Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tehdään hallintopäätös sen antamisesta. Näiden kolmen tukitason tarkoituksena on vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin varhaiskasvatuksessa, ja ne vaihtelevat tuen intensiteetin ja yksilöllisyyden suhteen. (Opetushallitus 2022, 62–63.)

Yleinen tuki sisältää arjen struktuurin sekä toiminnan luomista niin, että se antaa lapsille mahdollisimman turvallisen sekä selkeän ympäristön kasvun

tukemiselle. Silloin on käytössä pedagogisen tuen menetelmiä ja konkreettisesti se voi tarkoittaa esimerkiksi kuvatuen käyttöä koko ryhmässä sekä ennakoivia ajastimien avulla. Yleiseen tukeen kuuluu myös vahvasti sensitiivinen asenne lapsia kohtaan, lapsilähtöinen toiminta sekä lasten osallistaminen. On myös tärkeää tukea lasta hänen kiinnostuksen kohteissaan sekä edistää oppimista niiden avulla. Jokaisen lapsen yksilöllinen tarve sekä kiinnostuksen kohteet tulee kirjata lapsen omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan, jolloin on myös helpompi havainnoida, onko lapsella mahdollisesti tarvetta pedagogiselle arvioinnille tuen tason nostamisesta. (Sandberg 2021. Luku ”Lapsen kasvun ja oppimisen tuki esiopetuksessa.”.)

Varhaiskasvatussuunnitelmasta tulee käydä myös ilmi ryhmässä käytetyistä pedagogisista menetelmistä, pedagogisen toiminnan tavoitteista sekä lapsen oma näkökulma omiin kiinnostuksen kohteisiin ja vahvuuksiin. Tuen portaan nostamista edellyttää suunnitelma, johon kirjataan käytössä olevat pedagogisen tuen muodot ja menetelmät lapsen kasvun tukemiseksi varhaiskasvatuksessa. Niitä voivat olla pienryhmien rakenteet sekä yksilötason huomiointi, esim. onko käytössä kuvatukea kommunikointiin. Tehostetussa tuessa lapsi saa itselleen yleisen tuen ohella suunnitelmallisempaa, yksilöllisempää sekä tiiviimpää kasvatusta hyvinvoinnin tukemiseksi. (Sandberg 2021. Luku ”Lapsen kasvun ja oppimisen tuki esiopetuksessa.”.)

Tukitasojen rinnalla lapselle määritellään sopivat tukimuodot, nämä tukimuodot voidaan jaotella pedagogisiin, rakenteellisiin ja hoitaviin tukimuotoihin, ja niitä sovelletaan kaikilla kolmella tukitasolla. Pedagogiset tuen muodot kattavat toistuvien toimintojen ja selkeän päivärytmin luomisen lapselle, ja sisältävät sensitiiviset kommunikaatiotavat. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös erityispedagogiset menetelmät, kuten viittomat, kuvat ja teknologiset ratkaisut. Yhteiset ja johdonmukaiset pedagogiset työtavat ovat olennaisia, ja tuen tulisi olla osa vertaisryhmää. Rakenteelliset tuen muodot keskittyvät henkilöstön kouluttamiseen ja lisäämiseen tuen tarpeen tunnistamiseksi ja toteuttamiseksi. Ryhmän kokoa voidaan pienentää, ja henkilöstörakennetta voidaan muokata lapsen tuen tarpeen mukaisesti, esimerkiksi ryhmään henkilöstörakennetta

voidaan vahvistaa varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Hoitaviin tuen muotoihin kuuluvat menetelmät, jotka vastaavat lapsen hoitoon ja avustamiseen liittyviin tarpeisiin, mukaan lukien terveydenhoito ja pitkäaikaissairauksien hallinta. Tällaiset tuen muodot voivat edellyttää yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa. Näiden erilaisten tukimuotojen tarkoituksena on tarjota kokonaisvaltaista tukea lapsen yksilöllisiin tarpeisiin varhaiskasvatuksessa. (Opetushallitus 2022, 63–65.)

Neuroepätyypillistä lasta voidaan päiväkodissa tukea erilaisin tavoin esimerkiksi pukemisessa, ulkoilussa, ruokailussa, päivälevolla, vessajutuissa, leikissä, yhteishetkissä ja juhlissa sekä haastavan käyttäytymisen esiintyessä. Näitä keinoja voivat olla esimerkiksi ennakointi, aistien huomioiminen, toimintaohjeet, aika ja aikuisen tuki. On hyvin tärkeää, että varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä neuroepätyypillisen lapsen hoidossa ja tukemisessa. Lapsen erilaiset kiinnostuksen kohteet voivat toimia lapsen vahvuuksina ja voimavaroina ja lasta tulisikin rohkaista ja kannustaa näiden pariin. (Autismikirjon lapsi päiväkodissa 2023, 9–16.)

5.3 Tuen toteutus ja pedagoginen arviointi

Erityislasten tukeminen varhaiskasvatuksessa edellyttää yksilöllistä ja kokonaisvaltaista lähestymistapaa, joka ottaa huomioon kunkin lapsen ainutlaatuiset tarpeet ja edistää hänen kehitystään ja oppimistaan. Keskeisiä toimenpiteitä ovat yksilöllisten varhaiskasvatussuunnitelmien laatiminen, jossa määritellään lapsen tavoitteet ja tarvittavat tukitoimet. Näiden suunnitelmien avulla varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat paremmin ymmärtää, miten tukea erityistarpeita omaavaa lasta. Tuki tulee aina räätälöidä lapsen tarpeiden mukaan, oli kyse sitten erityisopetuksesta, puheterapiasta, toiminta- tai fyysisestä terapiasta. Olennaista on varmistaa, että tuki on kohdennettua ja tehokasta. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulisi olla päteviä erityispedagogiikan osaajia, jotta he voivat tunnistaa erityistarpeet ja toteuttaa tarvittavia pedagogisia menetelmiä. (Heiskanen 2022, 111–132.)

Lapsen tuen toteuttaminen ja pedagoginen arviointi ovat keskeisiä osa-alueita varhaiskasvatuksessa, erityisesti kun tarkastellaan lapsia, joilla on erityistarpeita. Lapsen tuen toteuttaminen alkaa ymmärtämisestä, mitä erityistukea hän tarvitsee, ja se voi sisältää esimerkiksi erityisopetusta, puheterapiaa tai muita yksilöllisiä tukitoimia. Tärkeää on laatia jokaiselle erityistarpeita omaavalle lapselle yksilöllinen kasvatus- ja tukisuunnitelma, joka määrittelee selkeästi tavoitteet, toimenpiteet ja seurannan. Tuen toteuttamisessa tarvitaan usein erityisiä pedagogisia menetelmiä, ja pedagogiset ammattilaiset, kuten erityisopettajat, voivat olla avainasemassa näiden käyttöönotossa. Yhteistyö lapsen perheen kanssa on olennainen osa lapsen tuen toteuttamista, ja tuki tulisi olla johdonmukaista ja yhtenäistä niin kotona kuin varhaiskasvatuksessa. (Heiskanen 2022, 111–132.)

Pedagoginen arviointi taas edellyttää jatkuvaa seuranta ja arviointia lapsen edistymisestä. Tätä voidaan tehdä erilaisten mittareiden ja menetelmien avulla, kuten arviointitestien, havainnoiden ja keskusteluin. Tämä tietopohjainen päätöksenteko auttaa ohjaamaan tuen tarpeista ja sen tehokkuudesta tehtäviä päätöksiä, ja se mahdollistaa tarvittaessa tukitoimien mukauttamisen lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Yhteenvetona lapsen tuen toteuttaminen ja pedagoginen arviointi ovat välineitä, jotka varmistavat jokaisen lapsen saavan tarvitsemansa tuen varhaiskasvatuksessa ja edistyvän omien yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Nämä käytännöt perustuvat inklusiivisen kasvatuksen periaatteisiin, jotka korostavat jokaisen lapsen oikeutta laadukkaaseen varhaiskasvatukseen. (Heiskanen 2022, 111–132.)

Varhaiskasvatuksessa jokaisella lapsella on oikeus erityisopettajan suunnittelemaan ja toteuttamaan erityisopetukseen, joka räätälöidään tukea tarvitsevan lapsen yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti. Erityisopetusta toteutetaan usein integroidussa ryhmässä, ja sen menetelmiä voidaan soveltaa kaikkien lasten hyödyksi. (Törnroos 2019, 148.)

5.4 Toiminnanohjauksen tukeminen

Toiminnanohjaukseen liittyvät haasteet ovat tavallisia neuroepätyypillisillä lapsilla ja kaipaavat usein tukea päivittäisissä asioissa kuten esimerkiksi pukeutumisessa ja peseytymisessä. Toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi vireystila, motivaatio, taidot ja terveystila. Näiden lisäksi myös ympäristö ja olosuhteet voivat vaikuttaa henkilön toimintakykyyn. Toimintakyky vaikuttaa arjessa selviytymiseen. (Savikuja & Puustjärvi 2022, 67.)

Kaikki lapset tarvitsevat toiminnanohjauksen tukea. Yleensä tuen tarve on vahvempi neuroepätyypillisillä lapsilla, koska heidän stressitasonsa on jo ennestään korkeampi kuin neurotyypillisillä. Tämä tekee stressaavista tilanteista erityisen haastavia heille ja saattaa johtaa sietokyvyn venymiseen äärirajoille. Jotta neuroepätyypillinen lapsi pystyy selviytymään paremmin arkipäivän haasteista, on tärkeä tarjota heille tukea stressinsäätelyyn ja stressinhallintataitojen opettelemiseen. Lisäksi monilla neuroepätyypillisillä lapsilla on myös erityispiirteitä aistitoiminnoissaan, joiden huomioiminen on usein edellytys heidän toimintakykynsä parantamiseksi. (Oksanen ym. 2019, 58.)

Lapsilla on oikeus erityisopetukseen. Suunnitelmassa huomioidaan tukea tarvitsevan lapsen yksilöllisiä tarpeita ja tavoitteita, mutta hyväksi havaittuja menetelmiä ja näkökulmia, jotka ovat hyödyllisiä kaikille lapsille. (Oksanen ym. 2019, 148.) Lisäksi on tärkeä toimia yhteistyössä vanhempien kanssa, jotta tulee yhteisymmärrys siitä, miten lapsen kanssa toimitaan ja millaiset tavoitteet lapsen tukemisessa asennetaan. Yhteistyön onnistuminen edellyttää vanhempien aitoa mielipiteen ja näkökulman arvostamista sekä kuuntelemista. Vanhempia tulisi myös kannustaa ja tukea, sillä he ovat lasten tärkein voimavara. (Juusola 2012, 148–149.)

Neuroepätyypillisellä lapsella voi olla vaikeuksia oman toimintansa ohjauksessa. Hänelle saattaa olla haastava arjen tehtävien aikatauluttamisessa, järjestyksen ylläpitämisessä ja muutoksia rutiineissa. Lisäksi hänellä voi olla vaikeuksia muistaa annettuja ohjeita, erityisesti, jos niitä annetaan nopeasti ja

useita kerralla. (Autismiliitto 2023, 6.) Nämä toiminnanohjauksen vaikeudet vaikuttavat moniin arkipäivän toimintoihin, kuten pukeutumiseen, hygienian hoitoon ja tehtävien suorittamiseen. Avuksi voi olla ennakointi ja toiminnan strukturointi, joka auttaa luomaan selkeyttä ja ennustettavuutta.

Neuroepätyypillinen lapsi hyötyy siitä, että hänellä on tieto siitä, mitä, milloin, missä, kenen kanssa ja kuinka kauan jotain tehdään, sekä mitä tapahtuu sen jälkeen. Tätä tukeakseen voidaan käyttää kuvitettuja ja kirjallisia ohjeita, jotka auttavat häntä hahmottamaan ympäristöään ja käsittelemään muutostilanteita. (Autismiliitto 2023, 6–7.)

Toiminnanohjauksen tukemisen avuksi toimivat myös selkeät rutiinit, säännöt ja toimintatavat. Lisäksi lapset hyötyvät selkeärakenteisesta päivästä, aikuisen johdonmukaisuudesta ja selkeästi jäsennellyistä tehtävistä sekä kuvitetuista ohjeista. Neuroepätyypillisen lapsen toiminnanohjauksen tukemisessa on hyvä jakaa tehtäviä osavaiheisiin sekä antaa selkeä sekä tarpeeksi tarkka ja lyhyt ohjeistus, eli tehtävänanto pilkotaan pieniin osiin ja annetaan yksi ohje kerrallaan. (Jäntti & Savinainen, 2018, luku ”Miten tukea nepsy-henkilöä”.)

Neuroepätyypilliset lapset hyötyvät rutiineista ja struktuurista, jotka tuovat heille turvaa ja järjestystä. Varhaiskasvatuksessa kuvitettu päiväjärjestys on hyödyllinen, ja se tulisi olla näkyvillä, jotta lapsi voi seurata ja ennakoida päivän tapahtumia. Aikuisen tulisi päivittäin käydä lapsen kanssa läpi päiväjärjestystä, mahdolliset muutokset mukaan lukien. Esimerkiksi tulevaa päivää sekä toimintaa käydään läpi yhteisellä aamupiirillä aamuisin, jossa runko on joka päivä sama. Kuvatuki on myös erittäin hyödyllinen työväline, sillä kuvien käyttö selkeyttää puhuttua kieltä ja auttaa lapsia ymmärtämään ja muistamaan ohjeita. Se auttaa myös jäsentämään päivän kulkua sekä suunniteltuja toimintoja. Kuvat jäsentävät aikaa, paikkaa ja tekemistä, ja ne tukevat myös laulujen, lorujen ja muiden toimintojen oppimista. Lapsia kannustetaan osallistumaan aktiivisesti toimintaan kuvien avulla. Kuvien käyttämisessä tärkeää on käyttämisen toistuvuus ja aktiivisuus. (Törnroos 2019, 148.)

5.5 Tuen menetelmät

Asioiden visualisoiminen on keino tukea lasta. Ajastimen käyttäminen on keino konkretisoida ja visualisoida aikaa. Ajan kulumisen seuraamisen auttaa lasta ennakoimaan ja valmistautumaan siirtymään. Jonottamista ja odottamista voidaan visualisoida esimerkiksi lattiaan kiinnitetyillä jalkojen kuvilla paikassa, jossa lapsen tulisi pysyä. Peukalon näyttäminen on nopea visuaalinen keino antaa positiivista palautetta lapselle. Peukalon näyttämällä lapset voivat antaa myös toisilleen palautetta. Lapselle keskittyminen ja paikoillaan pysyminen voivat olla haastavia, sillä lapset vielä harjoittelevat näitä taitoja. Tällaisissa tilanteissa usein saattaa riittää, että aikuinen istuu viereen ja esimerkiksi hieroo lapsen selkää. Keskittymiseen voi myös auttaa erilaiset fidget-esineet. Ei ole kuitenkaan tarvetta, että kaikki lapset osallistuvat samaan toimintaan saatikka samaan aikaan. (Törnroos 2019, 149–150.)

Satua luettaessa voidaan ottaa esimerkiksi yksi lapsi työntämään ruokakärryä tai auttamaan eteisen siistimisessä. Lapselle voidaan vaihtoehtoisesti myös järjestää yksilöllistä toimintaa. Ääni- tai valoherkkää lasta voidaan esimerkiksi tukea kuulosuojaimien tai aurinkolasien käytöllä. Nämä mahdollistavat lapsen osallistumisen ryhmän toimintaan. Muita toimivia apuvälineitä ja toimintamalleja lapsen tukemiseen ovat esimerkiksi tilanjakajat, oma pukeutumistila ja -aika, positiivisten asioiden korostaminen lapsessa ja erilaiset aistivälineet kuten siveltimet ja hierontapallot. (Törnroos 2019, 149–150.)

Neuroepätyypillisillä lapsilla ilmenee usein erilaisia yksilöllisiä tapoja käyttäytyä, ja nämä saattavat olla havaitsemattomia päällepäin. Rajoittuneiden käytösmallien taustalla olevat haasteet voivat vaikeuttaa lapsen kykyä suunnata ja ylläpitää tarkkaavaisuuttaan tietyissä tilanteissa. Tämä saattaa ulkoisesti näyttäytyä itsepäisyytenä tai haastavana käytöksenä. On kuitenkin tärkeää huomata, että nämä käytösmallit ovat usein keinoja, joilla lapsi yrittää sopeutua ympäristöönsä. Tällaisissa tilanteissa aikuisten rooli on olennainen. Sen sijaan, että korostettaisiin erityispiirteitä tai moitittaisiin lapsen toimintaa, painopiste

tulisi asettaa tukimuotoihin, jotka voivat auttaa lasta ymmärtämään ja hallitsemaan omia haasteitaan. (Oksanen ym. 2019, 151–152.)

Lapsi toimii niiden taitojen pohjalta, jotka on siihen mennessä oppinut. Lapsen oppimat taidot eivät välttämättä aina vastaa ikätasoa, jonka takia tukemisen tulisi aina vastata tuen tarpeita eikä ikätasoa. Aikuiset voivat tarjota rauhoittavaa ja myönteistä ohjausta luomalla turvallisen ympäristön, joka ottaa huomioon lapsen yksilölliset tarpeet. Kahdenkeskeinen ohjaus on avainasemassa. Tämä tarkoittaa empaattista lähestymistapaa, joka keskittyy lapsen vahvuuksiin ja tukee häntä vaikeuksien ylittämässä. (Törnroos 2019; Oksanen ym. 2019, 149,151–152.)

Aikuisten tehtävänä on auttaa lasta kehittämään taitojaan, kuten tarkkaavaisuuden hallintaa, tarjoamalla selkeitä ohjeita, antamalla positiivista palautetta ja kannustamalla onnistumisiin. Torumista tulisi välttää, koska se saattaa lisätä lapsen ahdistusta ja vahingoittaa hänen minäkuvaansa. Sen sijaan myönteinen vuorovaikutus ja yksilöllinen tuki voivat edistää positiivista kehitystä ja auttaa lasta rakentamaan vahvempaa itsetuntoa. Keskittymistä vaativa tehtävä voidaan jakaa lapselle esimerkiksi pienempiin osiin. Tämä edesauttaa vuorovaikutuksen pysymistä positiivisena. Neuroepätyypillinen lapsi pyrkii toimimaan toivotusti omien taitojensa ja kykenemisensä pohjalta. Vuorovaikutuksen myönteisyyttä edistävät esimerkiksi selkeä puhe, lapselle ymmärrettävän kielen käyttäminen, yhden ohjeen antaminen kerrallaan, kuunteleminen ja ajan antaminen, katsekontakti ja kosketus sekä kehonkieli ja ennakointi (Oksanen ym. 2019, 151–152.)

Kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta voidaan parantaa vahvistamalla kommunikaatiota. Kommunikaatiota voidaan vahvistaa esimerkiksi visuaalisella tuella kuten esineillä, kuvilla ja symboleilla. Myös erilaiset kommunikointitaulut voivat olla hyvä työkalu vuorovaikutuksen tukemiseen. Visuaalista tukea voidaan käyttää puheen tukemiseen ja siten pyritään tukemaan lasta, jotta puhutun kielen ymmärtäminen helpottuu. Neuroepätyypillinen lapsi saattaa tarvita aikaa vastaamiseen ja aikuisen on hyvä muistaa tämä, sillä lapselle

uudelleen esitetyt kysymykset saattavat vain hämmentää tätä entisestään.
(Oksanen ym. 2019, 155.)

Ympäristöllä on merkittävä vaikutus varhaiskasvatuksessa oleviin lapsiin monin eri tavoin. Varhaiskasvatuksessa fyysinen ympäristö vaikuttaa lapseen fyysisesti. Turvalliset, houkuttelevat sekä monipuoliset, hyvin suunnitellut tilat kannustavat lasta liikkumaan ja tutkimaan, mikä tukee lapsen motorista kehitystä. Erityistarpeita omaavan lapsen näkökulmasta esteetön tila sekä monipuolisten apuvälineiden käytön mahdollisuus on erityisen tärkeää. Fyysistä oppimisympäristöä voi muokata esimerkiksi huomioimalla, että tilassa ei ole runsaasti erilaisia aistiärsykyitä. Tilat on hyvä pitää selkeänä sekä neutraalin värisinä. Oppimisympäristössä olisi myös hyvä olla tilaa rauhoittumiselle sekä rauhalliselle puuhalle, esimerkiksi kirjojen lukunurkkaus tai majanurkkaus.
(Sandberg 2018, luku ”ADHD ja varhaiskasvatus”.)

6 Kehittämistyön toteutus

6.1 Kehittämis- ja tiedonkeruumenetelmät

Kehittämistyön lähestymistapana käytetään konstruktivistista kehittämistä, jossa muutos kohdistuu konkreettiseen kohteeseen ja lopputuotoksena syntyy konkreettinen tuotos, jolla pyritään ratkaisemaan käytännön ongelmia. Kehitetyn ratkaisun toteuttamisen ja käytännön toimivuuden arviointia pidetään tärkeässä asemassa matkalla tavoiteltavan tuotoksen valmistumiseen. (Ojasalo ym. 2015, 37–38.)

Kehittämistyömme prosessissa päädyimme hyödyntämään työkaluja, jotka olivat haastattelut sekä aivoriihi. Tavoitteenamme oli näin kattavasti analysoida aihepiiriä ja saada tietenkin lopulta vastauksia tutkimusongelmaan, mutta myös rajata kehittämiskohdetta sekä määritellä kehittämistehtävä.

Varhaiskasvatuksessa konstrukttiivinen kehitystyö voisi soveltua kehittämään menetelmiä ja käytäntöjä, jotka tukevat neuroepätyypillisiä lapsia. Keskeinen näkökulma meidän kehittämistyössämme on tietoisuuden lisääminen. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset tarvitsevat ajantasaista tietoa neuromoninaisuudesta ja sen vaikutuksesta lapsen oppimiseen ja kehitykseen. Konstruktiiivisessa kehitystyössä tulee painottaa tietoisuuden lisäämistä erilaisista tukikeinoista. Konstruktiiivisen kehitystyön tavoitteena on myös edistää esim. inklusiivista lähestymistapaa, joka tässä tapauksessa tarkoittaa kaikkien lasten huomioon ottamista ja heidän yksilöllisten tarpeiden huomiointia. Tämä voi tarkoittaa varhaiskasvatuksen opettajien ja -hoitajien kouluttamista erilaisten tukistrategioiden käyttöön, jotta jokainen lapsi voi osallistua tasavertaisesti varhaiskasvatuksen toimintaan. (Ojasalo ym. 2015, 65.)

Aivoriihi on osallistava kehittämismenetelmä, jossa ryhmä ihmisiä kokoontuu yhteen ratkaisemaan ongelmia tai kehittämään uusia ideoita. Se tarjoaa myös

tilaisuuden jakaa ajatuksia sekä kuunnella muiden näkemyksiä ja näin edistää avointa keskustelua. Aivoriihi voi myös auttaa varhaiskasvatuksen ammattilaisia kehittämään tehokkaita tukitoimia ja soveltamaan hyväksi havaittuja käytäntöjä neuroepätyypillisten lasten tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Se mahdollistaa myös eri ammattilaisten monialaisen yhteistyön eri tahojen kanssa, jolloin voidaan edistää kokonaisvaltaista lähestymistapaa neuroepätyypillisten lasten tukemiseen varhaiskasvatuksessa. (Salonen ym. 2017.) Tässä tapauksessa tavoitteenamme oli saada kommentteja erilaisista näkökulmista meidän kehittämistyömme tuotoksena valmistuvasta oppaasta. Aikataulutuksen takia päädyimme jättämään aivoriihen välistä ja pyysimme oppaan valmistumisen jälkeen sekä toimeksiantajalta, että haastateltavilta sähköpostitse kommentteja ja ajatuksia oppaasta. Saimme positiivista palautetta oppaasta ja muutamia pieniä korjausideoita.

Kehittämistyön varsinaisena tiedonkeruumenetelmänä käytimme haastatteluja. Haastattelimme yhtä Turun kaupungin varhaiskasvatuksen opettajaa ja erityisopettajaa sekä varhaiskasvatuksen hoitajaa, joilla kaikilla oli kokemusta neuroepätyypillisen lasten kanssa työskentelystä. Haastattelujen tarkoituksena oli kerätä tietoa toimivista toimintatavoista neuroepätyypillisten lasten tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Halusimme kuulla ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä siitä, millaiset lähestymistavat ja käytännöt ovat osoittautuneet hyödyllisiksi neuroepätyypillisten lasten tukemisessä. Tarkoituksena oli saada selville konkreettisia esimerkkejä toimivista menetelmistä, joita voimme sisällyttää tuotoksena syntyvään oppaaseen, jotta voimme jakaa parhaita käytäntöjä ja luoda suosituksia muille varhaiskasvattajille.

Haastatteluiden avulla saimme kerättyä tietoa kehittämisen kohteesta korostaen käytännön työtä tekeviä yksilöitä ja heidän kokemuksiaan. Haastattelujen kautta oli mahdollista saada asioihin syventäviä käsityksiä. Haastattelumuodoksi valittiin puolistrukturoitu haastattelu, jossa kysymykset oli laadittu ennakkoon, mutta niiden järjestystä voitiin vaihdella haastattelun kulun mukaisesti. (Ojasalo ym. 2015, 106–108.)

6.2 Kehittämistyön prosessin kuvaus

Kehittämistyömme prosessi ajoittui kevään 2023 ja kevään 2024 välille. Prosessin alussa olimme sähköpostitse yhteydessä toimeksiantajaan ja kerroimme kehittämistyöstämme. Toimeksiantaja kiinnostui aiheesta ja sovimme asian tiimoilta Teams-palaverin. Palaverissa sovittiin kehittämistyön aloittamisesta ja toimeksiantaja kertoi toiveitaan kehittämistyön suhteen. Tämä oli osa ideointivaiheen alkua ja pian tämän jälkeen aloitimme myös keräämään teoriaa aiheesta. Kehittämistyön alussa aiheen rajaaminen on tärkeää, mutta rajausta ei kannata tehdä vielä alussa Salonen ym. (2017, 56) mukaan kategorisesti siten, että se ehdottomasti sulkee pois ulkopuolelle jääviä aiheita. Näin ollen pohdittavana tässä vaiheessa oli, miten sovitamme yhteen opinnäytetyön vaatimukset sekä toimeksiantajan toiveet, ja mistä lähteistä teorian kerääminen aiheesta toteutetaan tekemämme rajauksen perusteella.

Keväällä 2023 olimme saaneet valmiiksi tietoperustan osuuden opinnäytetyöstämme. Tämä vaihe oli olennainen, sillä se tarjosi vankan pohjan ymmärtää aihepiiriämme paremmin ja tunnistaa myös keskeisiä käsitteitä, joka antoi meille suunnan ja osaltaan tuki rajaustamme. Tietoperustan avulla pystyimme siis määrittämään teoreettisen käsityksen aiheesta. Suunnitelmavaiheessa olimme muodostaneet kuvaa työn tavoitteesta ja menetelmistä. Halusimme saada varhaiskasvatustyötä käytännössä tekevien ajatukset näkyviin ja tämän perusteella menetelmäksi valikoitui haastattelu.

Kesällä 2023 haimme opinnäytetyöllemme toimeksiantolupaa. Tämä lupa on välttämätön vaihe opinnäytetyötä ja se antoi meille virallisen luvan tehdä opinnäytetyö. Tähän toimeksiantolupaamme tarvitsimme allekirjoitukset kaikilta opinnäytetyötä tekeviltä, toimeksiantajalta, ohjaavalta opettajalta sekä koulun opinto-ohjaajalta. Saimme luvan valmiiksi elokuussa 2023. Tätä ennen opinnäytetyösuunnitelmamme oli hyväksytty sekä opinnäytetyöohjaajan että toimeksiantajan puolesta. Näin ollen kehittämistyön varsinainen toteutusvaihe alkoi tästä.

Syksyllä 2023 syvennyimme entistä tarkemmin tietoperustan sisältöön ja samalla käsityksemme opinnäytetyömme pääaiheista vahvistuivat. Nämä olivat inklusiivinen varhaiskasvatus sekä neuroepätyypillisen lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Tutkimme teoriaa tarkemmin näistä aiheista, sillä tätä tietoperustaa tarvittiin sekä tarkemman käsityksen muodostamisessa, että varsinaisten haastattelukysymysten määrittämisessä, sillä niiden vastausten perusteella voitaisiin alkaa luomaan sisältöä oppaaseen, joka oli kehittämistyön tuotos.

Marras-joulukuussa 2023 päätimme, että suoritamme kolme haastattelua varhaiskasvatuksen ammattilaisille osana kehittämistyötämme. Tämä päätös tehtiin sen varmistamiseksi, että saamme laajan ja monipuolisen näkökulman varhaiskasvatuksen nykytilasta ja mahdollisista kehittämistarpeista mukailien Salonen ym (2017, 54) esittämää konstruktivistista kehittämismallia. Haastatteluja varten loimme haastattelurungon, joka toimi hyvänä rakenteena haastatteluille. Haastattelurungon tarkoituksena oli ohjata haastattelua, mutta se ei ollut tiukasti strukturoitu, jotta haastatteluissa syntyisi aitoa vuorovaikutusta ja keskustelua.

Tammikuussa 2024 aloitimme tutkimusluvan hakuprosessin, jotta voisimme varmistaa haastatteluiden lainmukaisuuden sekä eettisyyden. Tutkimuslupaa varten pyysimme yhteystiedot haastateltavien päiväkodin johtajalta ja haimme lupaa Turun kaupungilta. Tutkimusluvan saimme parin viikon kuluessa onnistuneesti. Tässä vaiheessa olimme keskellä prosessia ja työstimme saman aikaisesti sekä haastatteluja, että teimme metatyötä kehittämistyömme tuotoksen eli oppaan suhteen, joka perustuu sekä kerättyyn teoriaan, että haastattelutuloksiin.

Tammi-helmikuun 2024 aikana, suoritimme haastattelut valituille varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Tämä antoi meille arvokasta tietoa ja näkökulmia kehittämistyömme aiheeseen ja tuotoksen sisältöön liittyen. Haastattelujen avulla pystyimme keräämään laadullista materiaalia, jota oli tarkoitus käyttää oppaan sisällön muodostamiseen.

Haastattelujen analyysin edetessä ja tulosten valmistuessa aloimme maaliskuussa 2024 valmistella kehittämistyömme tuotosta, joka pohjautuu sekä haastattelutuloksiin, että kerättyyn teoriaan. Opas on suunniteltu tarjoamaan varhaiskasvatuksen henkilökunnalle käytännön työkaluja ja ohjeita, siitä miten käytännössä voidaan toteuttaa inklusiivista varhaiskasvatusta.

Huhtikuussa 2024 lähetimme oppaan toimeksiantajalle tarkasteltavaksi sekä kommentoitavaksi ja saimme ensimmäisiä hyviä vinkkejä sekä ajatuksia siihen liittyen. Näin ollen olimme prosessin arviointivaiheessa. Näiden arviointivaiheessa saatujen ajatusten pohjalta voidaan opasta muokata entistäkin toimivammaksi.

Keväällä 2024 oli tarkoitus järjestää lisäksi aivoriihi, johon kutsuttaisiin mukaan henkilöt, joita haastattelimme opinnäytetyötä varten. Aivoriihi jouduttiin toteuttamaan sähköpostikeskusteluna, jossa haastateltavat ja toimeksiantaja saivat kommentoida kehittämistyön tuotosta. Aivoriihen järjestämisen eteen tuli haastateltavien työajoista johtuvia haasteita ja sähköpostikeskustelu oli näin helpompi järjestää. Saimme haastateltavilta sähköpostitse palautteet oppaan sisältöä koskien.

Lopulta huhtikuun lopussa lähetimme valmiin oppaan sekä kehittämistyömme raportin toimeksiantajalle ja saimme toimeksiantajalta lausunnon niistä. Näiden lausuntojen perusteella oppaaseen tehtiin vielä lisäyksiä ennen lopullista päättämisvaihetta. Lopuksi päättämisvaiheessa opas on tarkoitus jalkauttaa toimeksiantajan välityksellä Turun alueen päiväkoteihin.

6.3 Tiedonkeruun hyödyntäminen

Haastattelujen avulla selvitimme kohderyhmän kannalta tarvittavaa olennaista tietoa oppaaseen ja haastattelujen tulosten avulla pyrimme muodostamaan käsityksen saamastamme tiedosta suhteessa tutkimusongelmaan.

Haastattelujen toteutus tapahtui yhdessä Turun alueella sijaitsevassa päiväkodissa. Haastatteluun osallistui kolme varhaiskasvatuksen työntekijää.

Haastatteluissa kysyimme erityistukea tarvitsevan lapsen tunnistamisesta varhaiskasvatuksessa, tuen tarpeen havainnoinnista ja dokumentoinnista. Lisäksi kysyimme, millaisia tuen muotoja ja menetelmiä käytetään lasten tukemisessa.

Haastateltavien kokemuksen perusteella lasten erityisen tuen tarpeiden tunnistaminen on moniulotteinen prosessi. Haastateltavat toivat esiin useita tärkeitä näkökulmia erityistä tukea tarvitsevien lasten tunnistamisesta varhaiskasvatuksessa. Haastateltavien kokemuksen perusteella lasten erityisen tuen tarpeiden tunnistaminen vaatii aikaa, havainnointia ja avointa vuorovaikutusta lasten kanssa. Jokaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden ymmärtäminen on keskeistä tuen suunnittelussa.

Lapsen tuen tarpeiden huomioimisessa korostettiin kokonaisvaltaista havainnointia. Haastatteluiden perusteella nousi esille, että tärkeää on kiinnittää huomiota lasten käyttäytymiseen, keskittymiseen, herkkyyksiin ja muihin mahdollisiin tuen tarpeisiin ilman, että tehdään johtopäätöksiä pelkästään yhden ominaisuuden perusteella. Erilaisten neuropiirteiden tunnistamisessa näkyi erilaisia käyttäytymismalleja.

Lapset voivat olla hyvin vilkkaita ja helposti häiriintyä keskittymisestään, tai heillä voi olla vaikeuksia ohjeiden ymmärtämisessä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Haastateltavat kertoivat, että erityistä tukea tarvitsevat lapset saattavat erottua ryhmästä poikkeavalla käytöksellä, kuten levottomuudella tai vetäytymisellä. Lapsilla voi olla vaikeuksia sosiaalisissa taidoissa, kaverisuhteissa ja tunneilmaisussa, mikä tekee heistä erottuvia ryhmässä. Usein ryhmän omat kasvattajat ovat ensimmäisinä huomaamassa huolenaiheet lapsen käytöksessä tai piirteissä, jolloin varhaiskasvatuksen opettaja seuraa tilannetta.

Haastatteluista ilmenee erilaisia lähestymistapoja lasten tuen tarpeiden havainnointiin ja dokumentointiin. Tähän liittyy vahvasti keskustelut henkilökunnan ja vanhempien kanssa sekä lasten toiminnan ja osallistuminen

havainnointi ryhmässä. Haastatteluista käy myös ilmi tuen tarpeiden monipuolisuus sekä tuen tarpeiden tunnistamisen korostaminen.

Kysyttäessä, miten havainnoidaan lasten tuen tarvetta tai miten sitä dokumentoidaan, vastauksissa nousi esiin eri lähestymistapoja. Näitä olivat keskustelut sekä henkilökunnan että vanhempien kanssa, lisäksi havainnoimalla lasten toimintaa ja osallistumista ryhmässä voidaan haastateltavien kertoman perusteella havainnoida tuen tarvetta. Dokumentointi tapahtuu pääosin haastateltavien mukaan pitämällä muistinpanoja arjen havainnosta sekä kirjaamalla vanhempien kanssa käytyjen keskusteluiden sisältöä varhaiskasvatussuunnitelmaan. Yksi haastateltava mainitsi myös, että silloin kun lapsilla esiintyy kielellisiä kehityshaasteita, voidaan käyttää erityisiä kielellisen kehityksen kartoitukseen suunniteltuja tehtäviä.

Haastatteluissa kysyttiin, millaisia haasteita ja tuen tarvetta esiintyy varhaiskasvatuksessa. Vastauksissa esiin nousseet tuen tarpeet olivat monipuolisia. Näistä suurimmat olivat kommunikointivaikeudet ja toimintakyvyn tukeminen. Lisäksi mainittiin lasten keskittymiskykyyn, erityisherkkyyksiin ja toiminnanohjauksen haasteisiin liittyviä tuen tarpeita sekä vuorovaikutus- ja tunnesäätelyssä ilmeneviä tuen tarpeita. Erityistarpeiden lasten tunnistamisessa korostettiin muista poikkeavaa käytöstä, kuten levottomuutta tai vetäytymistä. Vastauksissa korostettiin, että ryhmän omat kasvattajat ovat ensimmäisinä havainneet huolta lasten käytöksestä tai piirteistä, minkä jälkeen varhaiskasvatuksen erityisopettaja tulee seuraamaan tilannetta.

Toiminnan suunnitteluun liittyvistä kysymyksistä nousi esiin, että toimintaa suunniteltaessa pyritään huomioimaan lapsiryhmä yleisellä tasolla sekä ryhmässä olevien lasten yksilölliset tarpeet. Yksi haastateltava korosti inklusion ja lapsilähtöisyyden merkitystä toiminnan suunnittelussa. Lisäksi struktuurit ja päivärytmi on oltava haastateltavien mukaan kunnossa, jotta voidaan alkaa rakentamaan toimintaa siten, että se palvelee myös erityistarpeita. Vastauksissa nousi myös esiin, että kaikkien tulisi kuitenkin erityistarpeistaan huolimatta saada olla osana ryhmää.

Kehittämistyössämme on ollut tärkeää ottaa huomioon neuroepätyypillisesti oireilevien lasten erityistarpeita varhaiskasvatuksessa. Haastatteluiden avulla olemme saaneet koottua paljon hyvin näkökulmia sekä aineistoa oppaan suunnittelussa ja toteutuksessa. Haastatteluissa esille tulleet haasteet olemme pystyneet hyödyntämään kehittämistyössämme.

Oppaassamme olemme esitelleet erilaisia käytännön vinkkejä ja ideoita siitä, miten varhaiskasvatuksen toimintaa voidaan suunnitella ja toteuttaa niin, että se tukisi mahdollisimman tehokkaasti lapsia sekä erityisesti neuroepätyypillisesti oireilevia lapsia. Olemme tiedonkeruun avulla saaneet kasattua vinkkejä ja erilaisia toimintamalleja, jotka tukevat lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja kehitystä. Tiedonkeruun hyödyntäminen kehittämistyössä on ollut keskeinen osa opinnäytetyötämme, sillä sen avulla olemme saaneet luotua ammattilaisille käytännönläheistä ja konkreettista tukea varhaiskasvatukseen.

Haastatteluiden jälkeen päätimme, että suoritamme avoriihen haastatteluun osallistuneiden kanssa. Monen ihmisen aikataulujen sovittaminen yhteen on kuitenkin haastavaa, joten päädyimme suorittamaan avoriihitä sähköpostin välityksellä, joka mahdollisti kaikkien osallistuminen joustavasti. Sähköpostin kautta myös vastaajalla olisi suurempi mahdollisuus pohtia tarkoin omia ajatuksiaan, sekä antaa mahdollisuuksien mukaan jopa laajempaa näkökulmaa, tässä tapauksessa liittyen oppaan kommentointiin.

Lähetimme oppaamme haastatelluille sekä toimeksiantajallemme, joilta saimme palautetta sekä ideoita oppaaseen liittyen. Haastateltavilta saamamme palaute oli erityisen arvokasta, sillä he pystyivät tarjoamaan käytännön näkökulmia ja vinkkejä oppaan kätevyydestä ja hyödyllisyydestä omasta kokemuksestaan käsin. Tämä auttoi meitä hienosäätämään opasta vastaamaan paremmin kohdeyleisömme tarpeita ja odotuksia. Palautteiden myötä jatkoimme oppaan kehittämistä, varmistaen, että se olisi mahdollisimman selkeä ja käytännöllinen työkalu.

Opas on myös osittain rakennettu niiden hyväksi havaittujen käytänteiden pohjalta, joita olemme myös itse hyödyntäneet työelämässämme erilaisissa

tilanteissa. Olemme koonneet toimivia keinoja, käyttänyt apuna muiden kokemusta varhaiskasvatuksesta, sekä teoriasta saatua materiaalia. Kun olemme soveltaneet näitä keinoja ja menetelmiä oikein ja oikeissa tilanteissa, olemme havainneet niiden tuovan selkeitä ja positiivisia tuloksia erilaisissa tilanteissa. Tämä on auttanut meitä ymmärtämään, että mitkä käytännöt toimivat parhaiten ja miksi. Samalla olemme voineet oppia mahdollisista haasteista ja virheistä, sekä tehdä tarvittavia muutoksia meidän menetelmiimme. Oppaan esittelemät käytännöt ovat osoittautuneet jo nyt arvokkaiksi työkaluiksi, jotka ovat auttaneet meitä kehittämään toimintaamme ja saavuttamaan parempia tuloksia.

6.4 Kehittämistyön luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen johdonmukaisuus on olennainen osa sen luotettavuutta. Se edellyttää huolellista ja avointa kuvailua aineiston keruusta ja analyysistä, mukaan lukien mahdolliset epävarmuustekijät ja heikkoudet, jotka voivat vaikuttaa johtopäätöksiin. (Toikko & Rantanen 2009, 124.)

Kehittämistyön aikana työskentelimme huomioiden opinnäytetyön eettisiä suosituksia. Tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä varmistetaan yhteistyösopimuksella toimeksiantajan, ammattikorkeakoulun ja opiskelijan välillä. Sopimuksessa määritellään keskeiset kehittämistyön pelisäännöt. (Arene 2020, 6.) Suositusten mukaisesti opinnäytetyömme suunnitelman valmistuessa, laadittiin toimeksiantosopimus yhdessä toimeksiantajan kanssa.

Opinnäytetyöprosessissa on tärkeä huomioida henkilötietojen käsittelyyn ja tutkimuskohteiden tietosuojaan liittyviä asioita (Arene 2020, 7).

Opinnäytetyössämme huomioitiin tietosuoja eettisten periaatteiden mukaan ja kehittämistyön prosessissa toimitiin suosituksen mukaan huolehtimalla haastateltavien anonymiteetistä. Lisäksi varmistettiin aineistojen kerääminen, tallennus, säilytys ja tuhoamien eettisiä periaatteita noudattaen.

Haastatteluun osallistuville annettiin ennen haastatteluun osallistumista tiedote, jossa kerrottiin kehittämistyön tarkoituksesta, haastatteluihin osallistumisen

vapaaehtoisuudesta, anonymiteettistä sekä kehittämistyöntekijöiden yhteystiedot.

Tutkimuksessa tarvitaan kirjallisuuden lähdekritiikkiä. Tämä tarkoittaa harkintaa lähteitä valitessa ja tulkittaessa. Kirjallisuuteen tutustuessa on kiinnitettävä huomiota esimerkiksi lähteen ikään, alkuperään sekä kirjoittajan arvostettavuuteen. (Hirsjärvi ym. 2016, 113.) Opinnäytetyössämme arvoitiin lähteiden luotettavuutta ja relevanssia sekä ajantasaisuutta. Käytimme luotettavia lähteitä ja uutta tietoa kehittämistyön aiheesta. Lähteitä käyttäessä viittasimme alkuperäisiin tekijöihin ja materiaaleihin Turun Ammattikorkeakoulun lähdeviittausohjeiden mukaan.

Opinnäytetyössämme ja oppaassa huomioitiin toimeksiantajan toiveet ja pyrittiin käyttämään syrjimätöntä sanastoa sekä neuroepätyypillisten lasten piirteiden myönteistä kuvailua.

7 Kehittämistyön tuotos

7.1 Opas kehittämistyön tuotoksena

Opinnäytetyön tehtävänä oli laatia kattava opas Turun alueen varhaiskasvatuksen ammattilaisille neuroepätyypillisten lasten tukemiseen varhaiskasvatusympäristössä. Opas on suunniteltu lisäämään tietämystä siitä, miten näitä lapsia voidaan parhaiten tukea ja tarjota heille mahdollisimman optimaalinen oppimis- ja kasvu ympäristö. Opinnäytetyön päämääränä oli luoda konkreettinen opas, joka tarjoaa selkeitä ohjeita ja käytännön vinkkejä varhaiskasvatustyöntekijöille. Opas keskittyy erityisesti kolmeen keskeiseen näkökulmaan: toiminnanohjaukseen, varhaiskasvatusympäristön esteettömyyteen ja lasten erityispiirteiden huomioimiseen varhaiskasvatuksessa.

Toiminnanohjauksen osalta opas tarjoaa käytännön työkaluja ja strategioita, joiden avulla varhaiskasvattajat voivat tukea lasten taitoja, kuten itseohjautuvuutta, aikasuunnittelua ja toiminnan joustavuutta. Tavoitteena on auttaa varhaiskasvattajia luomaan selkeitä rakenteita ja rutiineja, jotka auttavat neuroepätyypillisiä lapsia ymmärtämään ja hallitsemaan päivittäistä toimintaa. Opas käsittelee myös varhaiskasvatusympäristön esteettömyyttä ja siihen liittyviä tekijöitä. Siinä korostetaan fyysisen ympäristön järjestelyä ja sopeuttamista siten, että se tukee erilaisten lasten tarpeita ja mahdollistaa heidän osallistumisensa ja oppimisensa. Oppaassa annetaan käytännön vinkkejä esimerkiksi tilojen akustiikan hallintaan, visuaalisen tuen tarjoamiseen ja fyysisen liikkumisen tukemiseen.

Lisäksi opas keskittyy siihen, miten lasten erityispiirteitä voidaan huomioida varhaiskasvatuksessa varhaisessa vaiheessa, riippumatta siitä, onko lapselle tehty virallinen diagnoosi vai ei. Se kannustaa varhaiskasvattajia havainnoimaan ja tunnistamaan yksilöllisiä tarpeita sekä tarjoaa vinkkejä ja ehdotuksia soveltuvista pedagogisista lähestymistavoista.

7.2 Kehittämistyön tuotoksen arviointi

Kehittämistyömme tarkoituksena oli luoda opas Turun alueen varhaiskasvatustyöntekijöille neuroepätyypillisten lasten tukemiseen ja ohjaamiseen varhaiskasvatusympäristössä. Opas lisää tietämystä, miten neuroepätyypillisiä lapsia voidaan tukea varhaiskasvatusympäristössä. Lisäksi se tarjoaa työkaluja ja vinkkejä neuroepätyypillisten lasten kanssa toimimiseen päiväkotiarjen eri tilanteissa.

Toimeksiantajan toiveena oli saada opas, joka edustaa Aisti ry:n arvoja ja periaatteita, kuten tuoda käytäntöön syrjimätöntä sanastoa sekä edistää neuroepätyypillisten lasten myönteistä kohtaamista varhaiskasvatuksessa. Näin ollen oppaan avulla voitaisiin myös vähentää syrjivää ja leimaavaa asennetta, jota saattaa esiintyä neuroepätyypillisiä lapsia kohtaan. Nämä toiveet huomioitiin oppaan sisällössä ja niiden pohjalta suunniteltiin helppo ja helppolukuinen opas, joka on suunnattu varhaiskasvatuksen työntekijöille, jotka kohtaavat neuroepätyypillisiä lapsia. Kehittämistyön tuotos sisältää konkreettisesti vinkkejä ja menetelmiä päiväkotiarjen tilanteisiin ja neuroepätyypillisten lasten kanssa toimimiseen. Lisäksi se tarjoaa keinoja kohdata lapsi ja ohjata häntä myönteisesti sekä luoda lapsille esteetön varhaiskasvatusympäristö.

Oppaan varsinainen sisältö pohjautuu Turun alueen varhaiskasvatuksen työntekijöiden toimiviksi havaittuihin menetelmiin, oppinäytetyöhön käytettyyn kirjallisuuteen sekä toimeksiantajan toiveisiin. Oma tavoitteemme oli rakentaa yksinkertainen ja helposti käytettävä opas, joka olisi helppo ottaa käyttöön neuroepätyypillisiä lapsia varhaiskasvatuksessa kohdattaessa.

Opas on suunniteltu vastaamaan todellisiin tarpeisiin ja haasteisiin, joita varhaiskasvatuksen ammattilaiset kohtaavat arjessa neuroepätyypillisten lasten tukemisessa. Oppaan johdannossa käsitellään kehittämistyön taustaa ja neuroepätyypilliseen lapseen liittyviä piirteitä. Johdanto on oppaan ensimmäinen luku. Toinen luku, rutiinit ja arjen sujuvuus käsittelee, miten erilaisia apuvälineitä sekä kuvatukea voidaan käyttää osana ennakointia sekä

arjen suunnittelua. Oppaan kolmannessa luvussa käsitellään päivittäisiä toimintoja, kuten pukeutumis-, ruokailu-, sekä lepotilanteiden tukemista arjessa ja niiden sujuvuutta. Neljäs luku käsittelee liikkumista, leikkiä ja tunnesäätelyä. Oppaan tavoitteena on auttaa varhaiskasvatustyöntekijöitä luomaan turvallinen ja strukturoitu ympäristö, joka tukee lapsen oppimista ja hyvinvointia.

Opas on selkeästi kirjoitettu ja tuo esiin tärkeät menetelmät ja strategiat sekä on ymmärrettävä myös niille, joilla ei ole vahvaa kokemusta neuroepätyypillisten lasten tukemisesta. Menetelmät ovat helppoja ottaa käyttöön ja soveltaa varhaiskasvatusympäristössä. Lisäksi oppaassa on linkkejä verkkolähteisiin, joka auttavat lukijaa ymmärtämään paremmin neuroepätyypillisten lasten piirteitä.

Oppaan tekstisisältö työstettiin ensin Wordilla. Sen jälkeen, kun olimme itse tyytyväisiä sisältöön, pyysimme toimeksiantajalta kommenttia oppaan sisällöstä. Toimeksiantajalta tullut palaute oli positiivinen ja sen pohjalta teimme pieniä parannuksia oppaan tekstisisältöön. Meille oli tärkeä saada tekstisisältö ensin valmiiksi ja vasta sen jälkeen lähdimme tekemään oppaan graafista suunnittelua Canvassa. Toimeksiantaja ei esittänyt mitään toiveita liittyen oppaan visuaaliseen ilmeeseen, mutta tavoitteemme oli tehdä oppaasta selkeä, visuaalisesti miellyttävä ja houkutteleva lukijalle. Ulkoasussa otettiin siis visuaalista ilmettä huomioon.

Toimeksiantajan palautteesta korostui huomiot erityisesti oppaan selkeistä ja käytännönläheisistä ohjeista, positiivisesta sävystä sekä hyvästä ulkoasusta. Lisäksi toimeksiantaja ehdotti myös muutamia muokkauksia oppaan tekstiin ja me toteutimme ne. Toimeksiantajan ehdottamat muokkaukset keskittyivät sanamuotoihin ja termeihin, joita haluttiin muokata neuromonimuotoisuuden korostamista huomioivampaan muotoon.

Haastatteluun osallistujilta saimme positiivista palautteita oppaasta. Yksi haastateltavista kommentoi oppaan olevan hyvä ja ajankohtainen. Lisäksi yks haastateltavista kertoi kokeilleensa omassa ryhmässään yhtä oppaaseen sisällytettyä vinkkiä liittyen ruokailuun, jonka avulla oli onnistuttu rauhoittamaan

siirtymistä ruokailusta lepoaikalle. Haastatteluun osallistuneet myös ehdottivat lisäyksiä oppaaseen. Nämä lisäykset koskivat muiden ryhmän lasten positiivisen neuromonimuotoisuuden kohtaamisen taitojen lisäämistä.

Olemme luoneet oppaan, joka sisältää olennaisimmat tiedot kaikille niille, jotka työskentelevät neuroepätyypillisten lasten parissa varhaiskasvatuksessa. Ajattelemme, että oppaan menetelmien käyttöön ottaminen voisi vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun parantavasti ja edistää neuroepätyypillisten lasten tukemista, sekä sitä kautta edistää lasten hyvinvointia, oppimista, osallisuutta ja yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa.

8 Kehittämistyön arviointi

8.1 Kehittämisprosessin arviointi

Kehittämistyön aloittaminen oli meistä hyvin mielenkiintoista ja aihe kiinnosti meitä hyvinkin paljon, joten lähdimme innoissamme suunnittelemaan työtä ja tuotosta. Kehittämistyöprosessimme lähti käyntiin leppoisasti, mutta matkan aikana vauhti hieman hidastui ja aikataulut väljenivät, mutta prosessin loppua kohti kirimme aikatauluja kiinni ja saimme työn kuitenkin tavoiteajassa valmiiksi. Aikatauluhaasteita meille aiheutti muun muassa työnteko opintojen ohella sekä kolmen tekijän hyvin erilaisten aikataulujen sovittaminen yhteen.

Kehittämistyön suunnitteluvaihe sujui hyvin ja saimme sen avulla työn hyvin alkuun. Valmis suunnitelma palautettiin sekä opettajalle, että toimeksiantajalle kommentoitavaksi ennen lopullista versiota ja huomioimme heidän kommenttinsa vielä ennen suunnitelman hyväksymistä, jotta olemme kaikki työn kannalta samalla linjalla.

Suunnitelman ja toimeksiantoluvan hankkimisen jälkeen perehdyimme lisää teoriaan aiheesta ja syvensimme osaamistamme varhaiskasvatuksesta ja neuromoninaisuudesta. Löysimme paljon hyvää kirjallisuutta aiheeseen liittyen. Teorian avulla lähdimme pohtimaan haastattelukysymyksiä ja aloimme hahmottelemaan opasta ja sen sisältöjä.

Haastateltavaksi löysimme kolme henkilöä yhdestä yksiköstä ja saimme heiltä haastatteluiden avulla arvokasta tietoa kehittämistyötämme varten. Tekemiemme haastattelukysymysten avulla haastatteluissa kävi ilmi varhaiskasvatuksen tarpeita muun muassa neuroepätyypillisten lasten, mutta muidenkin viihtyvyyteen ja sopeutumiseen. Tiedonkeruumenetelmät, joita käytimme kehittämistyössämme, olivat sopivia ja tukivat kirjoittamaamme teoriaa ja auttoivat näkemään kehittämistyön tarpeellisuutta varhaiskasvatuksessa. Lähetimme raa'an version oppaasta toimeksiantajalle sekä opettajallemme vielä ennen sen viimeistelyä, jotta voimme huomioida

näiden kommentit ennen oppaan valmistumista. Oppaan valmiiseen versioon pyysimme kommentteja toimeksiantajalta ja haastateltavilta vielä sähköpostilla.

Viestintä kehittämistyöprosessin aikana oli keskenämme hyvin toimivaa ja pidimme toisiamme ajan tasalla siitä, miten projekti eteni, sillä teimme työtä sekä yhdessä, että yksinkin. Teimme yhdessä selkeitä työnjakoja kehittämistyön osalta ja autoimme toinen toistamme tarvittaessa. Viestintä oli todella avointa ja erimielisyyksistäkin päästiin hyvin mielin eteenpäin. Pidimme yhteyttä toimeksiantajaan sähköpostitse ja tapasimme kaksi kertaa etäyhteydellä. Olimme myös ohjaavaan opettajaan yhteydessä sähköpostitse ja tarvittaessa etäyhteyksillä ohjauskeskusteluissa.

Kehittämispöcessin aikana olemme saaneet toimeksiantajaltamme työmme osalta palautetta erityisesti käyttämiimme termeihin liittyen. Olemme huomioineet saamamme palautteen ja koko prosessin aikana pyrkineet kiinnittämään huomiota sanastoomme.

Kehittämispöcessin aikana koimme haastavaksi eri vaiheiden kuten lupien hakemiset, haastattelut yms. aikatauluttamisen. Aikataulut jäivät aika tiukoiksi ja niissä hankaluuksia aiheutti muun muassa kolmen tekijän aikataulujen yhteen sovittaminen. Haasteita aiheutti myös kaikkien ajatuksien ja ideoiden tuominen esille hyvässä suhteessa ja eri aiheiden rajaaminen. Aiheiden kanssa meidän piti ottaa huomioon toimeksiantajan näkökulma ja odotukset, omat ideat ja ajatuksemme sekä ohjaavan opettajan näkemys.

Lisäksi koimme aivoriihen järjestämisen liittyviä aikataulullisia haasteita. Nämä haasteet liittyivät haastateltavien työaikoihin. Tästä syystä aivoriihen sijaan järjestettiin sähköpostipalauttekeskustelu. Sähköpostikeskustelussa jokainen pääsee vastaamaan sellaisella hetkellä kuin se itselle parhaiten sopii ja heillä on aikaa miettiä omaa sekä muiden vastauksia. Toisaalta taas aivoriihessä kaikkien ollessa samassa tilassa saattaisi syntyä vuorovaikutuksellista keskustelua aiheesta, mutta sähköpostikeskustelussa ajatusten vaihto voi muodostua harkitummaksi ja siten laadukkaammaksi.

Vaikka loppua kohden kiireen tuntu lisääntyi ja viimeistelyvaiheessa ilmeni huomiota ja viimeistelyä vaativia seikkoja palautteiden muodossa, saimme työn tehtyä ja olemme omasta mielestämme onnistuneet kehittämistyön toteutuksessa hyvin. Tämän puolesta puhuu etenkin se seikka, että oppaassa olleita vinkkejä on jo kertoman mukaan otettu käyttöön.

8.2 Ammatillinen kasvu

Kehittämisprosessi tuki meidän ammatillista kasvuamme ja vahvisti varhaiskasvatuksen sosionomin ammatti-identiteettiä. Kehittämisprosessin aikana saimme tilaisuuden pohtia eettisiä toimintatapoja inklusiivisen varhaiskasvatuksen periaatteiden soveltamiseen käytännössä. Meille tarjoutui mahdollisuus edistää neuroepätyypillisten lasten yhdenvertaisuutta ja sitä, että he tulevat arvostetuiksi ja tuetuiksi varhaiskasvatusympäristössä. Työ auttoi siis kehittämään omia ammatillisia taitoja sekä edistämään lasten hyvinvointia ja oppimista. Kehittämistyön jälkeen meillä on enemmän tietoa ja taitoa toteuttaa pedagogiikkaa lapsen laaja-alainen osaaminen ja erityispiirteet huomioiden. Lisäksi kehittämistyö tarjosi meille eväitä osallistaviin menetelmiin lapsen ja lapsiryhmän ohjauksessa. (Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto SOAMK, 2023.)

Opinnäytetyön kirjoittaminen on opettanut meille paljon uutta sen aiheesta ja kehittänyt osaamistamme aiheesta etenkin varhaiskasvatuksen osalta. Opinnäytetyöprosessin aikana olemme työskennelleet varhaiskasvatuksen kentällä sekä suorittaneet syventävää harjoittelua varhaiskasvatuksessa ja olemme molempien kautta saaneet myös paljon käytännön kokemusta opinnäytetyötämme ja työn tuotosta varten.

Opinnäytetyön kirjoittaminen vaati kykyä toimia paineen alla aikataulujen suhteen sekä kykyä osata jakaa tekeminen erilaisiin työvaiheisiin ja toimia vaihe kerrallaan kohti lopputulosta. Tekijöitä ollessa kolme pohdimme useaan otteeseen myös, kuka tekee mitäkin, jotta työn määrä jakautuisi mahdollisimman tasan tekijöiden kesken. Tiimityöskentelytaitojen hallitseminen

on ollut tärkeä osa työntekoa ja olemmekin oppineet toisiltamme paljon uutta opinnäytetyöprosessin aikana.

Huomioimme koko opinnäytetyöprosessin aikana eettiset periaatteet ja ohjeet huolellisesti. Pidimme koko prosessin aikana kiinni salassapitovelvollisuudesta ja toimimme toisia kunnioittaen ja arvostaen. Kaikkien työtämme varten haastateltavien anonymiteetti on huomioitu koko prosessin ajan ja myös tutkimuslupa hankittu ennen haastattelujen suorittamista. Eettinen osaaminen sekä kyky toimia vastuullisesti kaikissa tilanteissa, on yksi sosionomin tärkeitä tehtäviä. Tämä sisältää mm. asiakkaan oikeuksien kunnioittamisen, luottamuksellisuuden säilyttämisen kaikissa tilanteissa. (SOAMK, 2023.)

Opinnäytetyötä tehdessämme olemme korjanneet käyttämäämme sanastoa, ja termejä useampaan otteeseen ja pohtineet millä tavalla ja minkälaisia termejä käyttää, jotta tekstin sävy on kunnioittavaa ja arvostavaa. Termeihin ja sanastoon liittyvissä kysymyksissä olemme saaneet apua ja vinkkejä toimeksiantajalta ja ohjaavalta opettajaltamme. Sanaston ja termien pohtiminen ja korjaaminen läpi prosessin on auttanut katsomaan aihetta etenkin niiden näkökulmasta, joita aihe koskee. Toimeksiantajan kanssa pidimme avoimesti yhteyttä opinnäytetyöprosessin aikana aina tarvittaessa ja kyselimme ajoittain kommentteja työstämme ja oppaasta. Tärkeänä osana opinnäytetyön prosessia sosionomin näkökulmasta, on ollut kehittää sekä suunnitella kehittämistyötä yhdessä muiden ammattilaisten kanssa. Olemme saaneet tässä tapauksessa kehittää varhaiskasvatustoimintaa, sillä oppaamme keskeinen tavoite on ollut varhaiskasvatuksessa työskentelevien henkilöiden tukeminen arjessa. Opinnäytetyön tekeminen on kehittänyt tutkimuksellista kehittämis- ja innovaatio-osaamistamme. Kehittämistyön tekeminen oli meille uusi asia, joten aloittaessamme tutustuimmekin siihen liittyvään kirjallisuuteen, jotta työn tekeminen lähtisi etenemään sujuvasti. (SOAMK, 2023.)

Olemme tulleet entistä tietoisemmiksi omista vahvuksistamme ja kehityskohteistamme sekä oppineet arvostamaan avointa vuorovaikutusta. Tämä työ on tarjonnut meille mahdollisuuden syventää ymmärrystämme neuroepätyypillisten lasten erityispiirteistä ja niiden tukemisesta. Koemme, että

olemme saavuttaneet meidän tavoitteemme ja prosessi oli osaltaan myös haastavuutensa ansioista lopulta erittäin palkitseva.

Sosionomille tärkeitä taitoja ovat kyky kommunikoida ja vuorovaikuttaa asiakkaiden kanssa empaattisesti sekä kunnioittavasti. Tähän sisältyy taito kuunnella, ymmärtää sekä tukea asiakkaita heidän haasteidensa kautta. Sosionomin tulee myös tulevaisuudessa antaa parhaansa mukaan ohjausta sekä neuvontaa eri elämäntilanteissa oleville asiakkaille, mutta tarvitsee myös kykyä työskennellä muiden ammattilaisten ja yhteisöjen kanssa. (SOAMK, 2023.) Tässä opinnäytetyön prosessissa on yhdistynyt vähintäänkin nämä kaikki sosionomille ominaiset arvot, mutta myös paljon muuta.

Lähteet

ADHD-liitto. 2023. Yleistä tietoa ADHD:sta. Viitattu 21.4.2024. <https://adhd-liitto.fi/adhd-tietoa/yleista-tietoa-adhdsta/>

Alila, K. 2022. Lainsäädännöllinen kehys tuen uudistukselle varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heiskanen, N. Syrjämäki, M. 2022. Pienet tuetut askeleet. Varhaiskasvatuksen uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–30.

Arene. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 12.4.2024. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382>

Autismiliitto. Autismikirjon lapsi päivähoitossa. Viitattu 15.10.2023 <https://autismiliitto.fi/wp-content/uploads/2021/11/Saavutettava-Autismikirjon-lapsi-paivahoidossa.pdf>

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. & Sinivuori, E. 2016. Tutki ja kirjoita. 21. p. Porvoo: Bookwell Oy.

Juusola, M. 2012. Levottomat aivot: ADHD ja Asperger vahvuuksina. Helsingissä: Otava

Jäntti, E. & Savinainen, R. 2018. Nepsyt: Erityistä elämää. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Määttä, P. & Rantala, A. 2022. Tavallisen erityinen lapsi. Kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen yhdessä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät: Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3.–4. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Oksanen, J., Sollaavaara, R., Savikuja, T., Heinonen, V. & Pajunen, M. 2019. Esteille hyvästit!: Opas autismikirjon sekä ADHD-- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. 1. painos. [Helsinki]: Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017–2019-hanke.

Turun AMK:n opinnäytetyö | Eliana Nascimento-Hynynen, Eveliina Järvenpää & Noora Weckström

Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2022.

Pihlaja, P. 2022. Ryhmä erilaisten lasten kasvun paikkana. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. Varhaiserityiskasvatus. PS-Kustannus, 91–106.

Puustjärvi, A. Voutilainen, A. Pihlakoski, L. 2018. Mitä on ADHD? Teoksessa Berggren, K. & Hämäläinen, J. ADHD-käsikirja. E-kirja Ellibs-kirjapalvelussa. PS-kustannus. Vaatii kirjautumisen palveluun. Viitattu 4.1.2024.

<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524519120>

Rinne, R., Kivirauma, J. & Lehtinen, E. 2016. Johdatus kasvatustieteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulussa. Turun ammattikorkeakoulu.

Sandberg, E. 2018. ADHD ja oppimisen tuki. E-kirja Ellibs-kirjapalvelussa. Santalahti-kustannus. Vaatii kirjautumisen palveluun. Viitattu 4.1.2024.

<https://www.ellibslibrary.com/book/978-952-451-809-3>

Sandberg, E. 2021. Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. E-kirja Ellibs-kirjapalvelussa. Santalahti-kustannus. Vaatii kirjautumisen palveluun. Viitattu 4.1.2024.

<https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789523704152>

Savikuja, T., & Puustjärvi, A. 2022. Nepsy-opas: Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin. PS-kustannus.

Serenius-Sirve, S. & Berggren, K. 2018. Lapsen tukeminen arjessa. Teoksessa Berggren, K. & Hämäläinen, J. ADHD-käsikirja. E-kirja Ellibs-kirjapalvelussa. PS-kustannus. Vaatii kirjautumisen palveluun. Viitattu 4.1.2024.

<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524519120>

Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto. 2023. Varhaiskasvatuksen sosionomin kompetenssit. Viitattu 25.4.2024.

<https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/12/Varhaiskasvatuksen-sosionomikompetenssit-2023.pdf>

Terveyskirjasto. 2019. ADHD (Aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö). Viitattu 15.4.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00353>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. 3 korjattu painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Viitattu 13.4.2024.

https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry. Viitattu 25.3.2023. Saatavilla osoitteessa: <https://www.aistiyhdistys.fi/turun-seudun-autismi-ja-adhd-yhdistys-aisti-ry/>

Törnroos, A. Erityispedagogiset menetelmät perustaitojen ja leikin opetteluun apuna varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Oksanen, J., Sollasvaara, R., Savikuja, T., Heinonen, V. & Pajunen, M. 2019. Esteille hyvästit! : Opas autismikirjon sekä ADHD- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. 1. painos. [Helsinki]: Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017–2019-hanke, 148–150.

Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540. Viitattu 16.1.2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>

Viitala, R. & Pihlaja, P. 2022. Muuttuva ja kehittyvä varhaiskasvatus. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. Varhaiserityiskasvatus. PS-Kustannus, 19–54.

Viitala, R. 2022. Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. Varhaiserityiskasvatus. PS-Kustannus, 51–77.

Virta, M. & Koponen, V. 2020. Kehitykselliset neuropsykiatriset häiriöt.

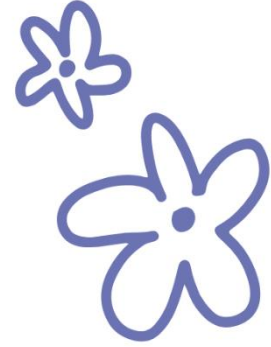
Teoksesta Jehkonen, M., Saunamäki, T. Hokkanen, L. & Akila, R. 2020.

Kliininen neuropsykologia. 3.uudistettu painos. Kustannus Oy Duodecim. Vaatii kirjautumisen palveluun. Viitattu 4.1.2024. <https://www.oppiportti.fi/op/opk04633>

Haastattelukysymykset

1. Miten tunnistatte lapset, jotka saattavat tarvita erityistukea varhaiskasvatuksessa?
2. Kuinka teillä varhaiskasvatuksessa havainnoidaan tuen tarvetta tai miten sitä dokumentoidaan? Millaisia työkaluja teillä on tähän käytössä?
3. Millaisia lasten haasteita varhaiskasvatuksessa esiintyy ja millaista tuen tarve on?
4. Miten teillä suunnitellaan toimintaa? Onko toiminta suunniteltu kaikkien erityistarpeet huomioiden vai onko teillä yksilöllisiä suunnitelmia?
5. Mitä eri tuen muotoja tai menetelmiä olette käyttäneet? Mitkä lähestymistavat ja käytännöt ovat osoittautuneet hyödyllisiksi näiden lasten tukemisessa?
6. Millaisena koet päiväkotinne toimintaympäristön erityislasten arjen sujuvuuden kannalta? Miten varhaiskasvatusympäristöä voidaan muokata paremmin vastaamaan neuropiirteitä omaavan lapsen tarpeita? (ruokailutila, sisällä leikki tilat, ulkoilumahdollisuudet, lepo huone)
7. Miten yhteistyö muiden ammattilaisten kanssa toimii tuen tarpeiden tunnistamisessa sekä tukemisessa?
8. Miten viestitte vanhempien kanssa, mikäli havaitsette lapsella tuen tarpeita varhaiskasvatuksessa?

Neuroepätyypillisen lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa – opas varhaiskasvatuksen työntekijöille

NEUROEPÄTYYPILLISEN LAPSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA – Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille

Eliana Nascimento-Hynynen, Eveliina Järvenpää & Noora Weckström
2024

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	3
2. RUTIINIT JA ARJEN SUJUVUUS	5
• Neuroepätyypillisen lapsen arjen suunnittelu varhaiskasvatuksessa	5
3. PÄIVITTÄISET TOIMET	7
• Siirtymätilanteet	7
• Pukeutuminen	9
• Ruokailutilanteet	11
• Lepo & nukkuminen	13
4. LIIKKUMINEN & LEIKKI, TUNNESÄÄTELY	14
• Liikunta ja leikki	14
• Tunnesäätely	16
• Ristiriitatilanteet & Rauhoittuminen	17
LOPUKSI	

1. JOHDANTO

Tämän oppaan tarkoituksena on lisätä varhaiskasvatuksen henkilöstön tietoa ja taitoa tukea neuroepätyypillistä lasta varhaiskasvatuksessa. Opas antaa varhaiskasvatuksen työntekijöille konkreettisia työkaluja ja vinkkejä päiväkotiarjen tilanteisiin neuroepätyypillisten lasten kanssa toimimiseen. Lisäksi se tarjoaa keinoja kohdata lapsi ja ohjata häntä myönteisesti sekä luoda lapsille esteetön varhaiskasvatusympäristö.

Opas on rakennettu osana Turun ammattikorkeakoulun varhaiskasvatuksen sosionomiopiskelijoiden opinnäytetyötä. Kehittämistyön toimeksiantajana toimi Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry, jonka toiminnan tavoite on autismikirjon ja ADHD-henkilöiden sekä heidän perheidensä edunvalvonta ja tukeminen eri tavoin.

Lasten aktiivisuuden ja tarkkaavuuden sekä aistitiedon käsittelyssä ja aistisäätelyssä voi olla pulmia ja on tärkeää tunnistaa ja tukea lapsia jo varhaisessa vaiheessa. Varhaiskasvatuksen arjessa lasten yksilöllinen tukeminen on avainasemassa.

Tässä oppaassa käsitellään päivittäisiä toimintoja, kuten pukeutumis-, ruokailu-, sekä lepotilanteiden tukemista arjessa ja niiden sujuvuutta. Oppaassa kerrotaan myös, miten erilaisia apuvälineitä sekä kuvataukea voidaan käyttää osana ennakoitua sekä arjen suunnittelua. Tavoitteena on luoda turvallinen ja strukturoitu ympäristö, joka tukee lapsen oppimista ja hyvinvointia.

Neuroepätyypillisellä lapsella tarkoitetaan lasta, jolla on synnynnäisiä ominaisuuksia kuten ADHD tai autismi. ADHD:n ja autismikirjon piirteiden varhainen tunnistaminen ja tukeminen on tärkeää lapsen myöhemmän kehityksen kannalta. Tässä esitellään lyhyesti tavallisemmat neuroepätyypilliseen lapseen liittyvät piirteet:

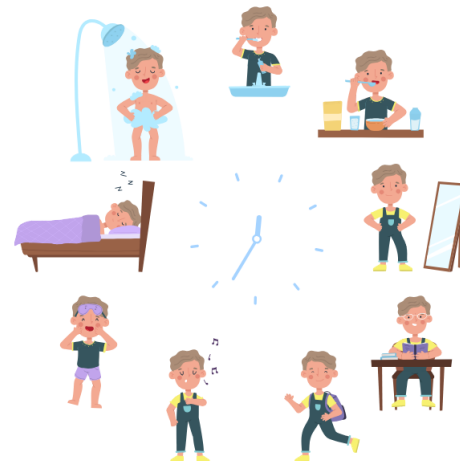
- keskittymisvaikeudet
- unohtelu
- vaikeus suorittaa tehtäviä loppuun asti
- levottomuus
- paikallaan pysymisen haasteet
- tavallista voimakkaampi tai heikompi reagointi ärsykkeisiin
- vaikeus odottaa vuoroaan
- harkitsemattomuus
- haasteet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa
- toistuvat, rajoittuneet ja joustamattomat käytösmallit sekä kiinnostuksen kohteet
- aistiherkkyydet eli poikkeavat tavat kokea aistiärsykeitä
- toiminnanohjauksen haasteet

2. Rutiinit ja arjen sujuvuus

Neuroepätyypillisen lapsen arjen suunnittelu varhaiskasvatuksessa

- **Selkeät rutiinit ja aikataulut päivittäin:** kaikki lapset hyötyvät suuresti arjen rutiineista. Visuaaliset aikataulut sekä kuvakortit auttavat hahmottamaan päivän kulkua. Esimerkiksi päiväjärjestys tulisi olla selkeästi kuvilla esillä ryhmätilassa, ja kuvakorttien vierelle voi myös asettaa liikuteltavan nuolen sitä mukaa, kuin missä kohdassa päivää edetään.
- **Yksilöllisten oppimisalueiden huomioiminen:** joillakin lapsilla on tarve työskennellä rauhallisessa ympäristössä, joten varmistetaan tilojen suunnittelulla se, että tähän työskentelyrauhaan on mahdollisuus. Tilojen rajaaminen huonekaluilla auttaa usein tilanteiden ja tilojen rauhoittamiseen.
- **Selkeät ohjeet ja säännöt:** kuvakortit on hyvä ottaa arkeen mukaan visualisoimaan ohjeita sekä sääntöjä. Säännöt on hyvä pitää yksinkertaisena sekä myönteisinä ja korostetaan aina haluttua käytöstä.

- **Liikkuminen ja tauot:** suunnitellaan toiminta niin, että se sisältää toiminnallista puuhailua sekä erillisiä liikuntahetkiä, sillä se auttaa keskittymään. Liikuntaa voidaan sisällyttää jo aamupiiriin, johon voidaan kehittää toistuva aamujumppa jonkun laulun yhteyteen. Myös ulos on hyvä suunnitella yhteistä liikunnallista puuhaa, johon lapset voivat osallistua halutessaan. Liikuntakortit ovat hyvä tapa lisätä liikuntaa päiviin, ja niitä voidaan käyttää missä vaiheessa päivää tahansa, esim. ennen siirtymistä voidaan nostaa esille kuvakortti pomppimisesta, jolloin vaikka pompitaan vessaan ja sieltä sitten pompitaan pukeutumaan. Myös tämä lisää motivaatiota lapsella.
- **Ympäristön huomioon ottaminen:** pyritään välttämään ympäristössä voimakkaita valoja, ääniä tai hajuja, jotka voivat herkästi aiheuttaa aistiärsykettä. Tarjotaan ympäristöön pehmeitä ja luonnollisia värejä, selkeää järjestystä. Voidaan myös tarjota erilaisia aistiesineitä, esim. pehmeitä tai painavia esineitä, joihin lapset voivat tarvittaessa turvautua. Ympäristössä tulisi myös olla erillinen tila rauhoittumiselle, se voi olla pieni nurkkaus, joka sisältää näitä aistiesineitä, se voi olla telta tai muutoin erillinen pieni tila.
- **Joustavuus ja yksilöllinen huomiointi:** tärkeää on muistaa, että jokainen lapsi on yksilö ja aikuisten tehtävä on tunnistaa heidän tarpeitaan ja reagoida niihin yksilöllisesti. Jokainen tarvitsee ainutlaatuista tukea. Kannattaa myös huomioida yhteistyö vanhempien sekä muiden ammattilaisten kanssa.

2. PÄIVITTÄISET TOIMET

Siirtymätilanteet

- **Aamupiiri:** tuodaan esille päivän aikataulut, toiminta sekä siirtymät. Kuvakortit on hyvä sisällyttää tähän.
- **Ennakointi:** ilmoitetaan lapselle hyvissä ajoin muutoksesta (toiminnan/leikin lopetuksesta). Apuna voi käyttää ajastinta tai muita muistutuksia. Tärkeää on selittää ne lapselle auki ennen käyttöä, esim. "katso, laitan tähän ajastimeen 10 minuuttia, ja kun kello piippaa, aletaan siivoamaan leluja ja siirrytään vessaan." On hyvä vielä muistuttaa, että "katso, kellossa on aikaa enää 2 minuuttia ennen piippausta."
- **Ensin-Sitten-taulu:** sen avulla lapselle voi jäsentää, mitä seuraavaksi tapahtuu. Taulun vasemmalla puolella on kuvia siitä, mitä tapahtuu ensin ja oikealla kuva siitä, mitä tapahtuu sen jälkeen.
- **Selkeät ja pilkotut ohjeet:** vältä pitkiä ja monimutkaisia ohjeistuksia. Ohjeiden kanssa voi käyttää kuvatukeya, tukiviittomia tai pikapiirtämistä. Esim. ulos mentäessä näytetään kuvakorttia "mennään ulos"

- **Apuvälineiden käyttö arjessa, kuvakortit, ajastimet tai muut symbolit:** tärkeää on toistuvuus, eli käytetään samoissa tilanteissa samoja apuvälineitä. Esimerkiksi laitetaan ajastin aina ennen siirtymistä. Ajan voi laittaa vaikka viimeiselle viidelle minuutille.
- **Motivointi sekä kehuminen:** kannustetaan lasta siirtymään tehokkaasti ja onnistuneeseen suoritukseen voi kehittää jonkin ”palkinnon”. Se voi olla lapselle esim. tarrataulu tai kehittää yhdessä lapsen kanssa jokin palkintojärjestelmä. Se voi olla mitä tahansa, mutta usein kunnia ja ääneen kehuminen on hyvä motivaattori onnistumisille! Kuitenkin hyvä huomata, että palkintojärjestelmät eivät toimi kaikilla lapsilla, joten motivoinnin tapa voidaan kehittää lapsikohtaisesti.
- **Johdonmukaisuus:** on tärkeää ylläpitää samoja rutiineja sekä päivärytmiä päivittäin, jotta lapsi oppii myös itse vakiintuneet toimintatavat ja osaa myös ennakoida itse siirtymätilanteita.
- **Rauhallinen ympäristö ja odottamiseen minimointi:** siirtymään liittyvä odottelu ja toisten liiallinen lähellä oleminen kannattaa minimoida, eli lapselle mahdollistetaan riittävä rauha, tila ja yksityisyys. Odottaminen rauhallisessa tilassa ja erillään muista pukeminen ohjaavan henkilön avustuksella ovat hyödyllisiä menetelmiä ja vähentävät aistien kuormitusta.

Pukeutuminen

- **Ennakointi:** annetaan lapselle hyvin aikaa valmistautua pukeutumiseen, eli ilmoitetaan etukäteen, milloin on aika pukeutua tai vaihtaa vaatteita. Myös esimerkiksi ulos lähtiessä on hyvä, että ulkovaatteet laitetaan jo valmiiksi esille, jolloin lapsi tietää, mitä puetaan ja missä järjestyksessä.
- **Valinnanmahdollisuudet:** tarjotaan lapselle vaihtoehtoja vaatteiden suhteen, mikäli pukeutumistilanteet tuottavat haastetta. On hyvä pitää vaihtoehdot kuitenkin pienenä, jolloin ei aiheuta turhaa ylivirittymistä. Esimerkiksi kaksi paitavaihtoehtoa, ulos lähtiessä valitaan kahden pipon välillä jne.
- **Mukavat vaatteet:** vältetään tiukkoja sekä kutisevia vaatteita ja huomioidaan lasten erilaiset herkkyydet. Tiukat vaatteet, kutisevat laput sekä rullalla olevat sukat voivat aiheuttaa paljon turhautumista, jolloin on hyvä tunnistaa ennakkoon, milloin sukkaa tarvitsee ojentaa tai vaihtaa paita hiukan väljempään. Vanhempia voi myös tarvittaessa opastaa tuomaan päiväkotiin tiettytyyppisiä vaatteita, mikäli huomaa herkkyyttä pukeutumistilanteissa vaatteiden laadun takia.
- **Kuvalliset ohjeet:** käytetään pukeutumistilanteissa kuvakortteja, joiden avulla on helppoa askel askeleelta edetä pukeutumisessa. Voidaan esimerkiksi ensin näyttää kaulurin kuvaa, sitten haalaria, kenkiä, pipoa, hanskoja ja niin edelleen, jolloin lapsi näkee visuaalisesti jo seuraavan puettavan vaatteen. Se auttaa hahmottamaan koko pukeutumisprosessia.

9

- **Joustavuus, ymmärrys ja positiivinen vahvistaminen:** mikäli pukeutumistilanteet vaativat aikaa tai lapsi kohtaa vaikeuksia. Ei painosteta, vaan tarjotaan apua sekä kannustusta. Hyväksytään se, että lapsi voi tarvita enemmän aikaa pukeutumiseen ja parhaamme mukaan myös ennakoidaan se. Tärkeää on sanoittaa lapselle, että olen tässä koko ajan saatavilla, mikäli tarvitset apua, mutta samalla kannustetaan ikätasoisesti kokeilemaan ensin itse ja kehutaan uusia taitoja, kun niitä opitaan. "Voisit itse kokeilla ensin laittaa toisen hanskan käteen, ja minä voin sitten sen jälkeen auttaa sinua toisen laittamisessa" – tämän tyyppiset kannustuslauseet antavat itseluottamusta lapselle kokeilla, mutta samalla turvaa siitä, että hän ei jää yksin, mikäli ei tässä nyt heti onnistu.

Ruokailutilanteet

- **Ruokailurutiinit:** luodaan selkeät sekä johdonmukaiset ruokailurutiinit päiviin. Pidetään kiinni säännöllisistä ruokajoista ja ennakoidaan jo aamulla esim. aamupiirissä, että ”ulkoilun jälkeen siirrytään taas lounaalle”, jolloin lapsi tietää koko ajan, mitä odottaa seuraavaksi.
- **Visuaaliset apuvälineet:** voidaan tehdä esim. ruokailutaulu, jossa voi olla kuvia eri ruokailuvaiheista järjestyksessä (esim. ruoan valmistelu, pöydän kattaminen/ruoan hakeminen, ruokailu ja kiittäminen.) Kuvakortteja pysytään myös käyttämään monipuolisesti. Kuvina voi olla esim. paljon/vähän, joka auttaa tekemään valintoja ruoan määrän suhteen, lisää/vatsa täynnä, joka auttaa hahmottamaan omaa kylläisyyttä jne.
- **Vähennä häiriötekijöitä:** varmistetaan, että lapsella on tarpeeksi rauhallinen paikka ruokailulle ilman ylimääräistä hälinää. Paikan tulee olla myös mieluisa. Jos lapsi kääntyy tai ei jaksa keskittyä ruokailuun, voi istumasuuntaa pohtia, olisiko lapsella mukavampi istua ja keskittyä ruokailuun, jos hän näkee ympäristönsä paremmin? Voidaan myös pohtia, kuinka monta lasta samassa pöydässä istuu, jotta ruokarauha säilyy parhaalla mahdollisella tavalla.

- **Johdonmukaisuus ja rajojen asettaminen:** ruokapöydässä kaikilla on samat säännöt niin kuin muuallakin ja ruokarauhan ylläpitäminen on tärkeää. Voitte yhdessä myös lasten kanssa pohtia omia ruokailuun liittyviä sääntöjä, joita kaikki noudattavat päivittäin. On myös tärkeää luoda selkeä rytmi ruokailuun. Esim. ajastin voi olla hahmottamassa ruokailuaikaa, kerrotaan tarkkaan missä vaiheessa on viimeinen hetki hakea lisää ruokaa ja milloin kiitetään (antaako aikuinen luvan esim. pöytäryhmä kerrallaan vai miten toimitte) ja miten ruokapöydästä poistutaan. Noudatetaan päivittäin näitä samoja rutiineja, jolloin lapsi ymmärtää ruokailuprosessin etenemisen.

Esimerkkinä seuraavanlainen ruokailurutiini:

“Aloitetaan ruokailu ruokalorulla, jonka jälkeen aikuinen pyytää hakemaan pieni pöytäryhmä kerrallaan ruokaa. Kun kaikki ovat saaneet ruokaa, laitetaan ruokailuajastin päälle (esim. 30min) ja kerrotaan lapsille, että tässä on meidän ruokailuaikamme. Jos haluamme lisää ruokaa/juotavaa, on tärkeää viitata, jolloin pystymme säilyttämään ruokarauhan. Kun ruokailuajastimesta on kulunut esim. 2/3 osaa, aikuinen muistuttaa lapsia, että nyt on viimeinen hetki hakea lisää ruokaa tai juotavaa, sillä ruokailumme on pian loppumassa. Mikäli osa lapsista on valmiina ennen ruokailuajan päättymistä, kerrotaan heille etukäteen, että he saavat sitten kiittää ja tuoda astiat, kun ajastin antaa äänimerkin, muut voivat sen jälkeen kuitenkin rauhassa jatkaa loppuun, mikäli eivät ole valmiita. Astioiden tuomisen jälkeen istuudutaan vielä omalle paikalle ja odotetaan, että aikuinen antaa pastillin ja lisäohjeen. Esim. kun olet saanut pastillin, mennään yhdessä käymään pienryhmän kanssa vessassa ja valmistaudutaan lepo hetkelle tms.”

Lepo & nukkuminen

- **Ennakointi ja rutiinit:** selkeä päivärytmi ja siitä kiinni pitäminen auttaa lasta ennakoimaan lepoa. Hiukan ennen lepoa voidaan rutiineihin sisällyttää myös esimerkiksi visuaalinen aikataulu, kellokuvaa tai kuvakortteja. Ennen lepoa voi rutiinina olla esimerkiksi vessan jälkeinen rauhallinen lukuhetki/kirjan katselua ja ennen tätä voidaan asettaa myös ajastin. Sanoitetaan ajastimen käyttö myös lapselle, että ennen nukkariin siirtymistä meillä on tässä 5 minuuttia aikaa katsella kirjaa.
- **Rauhallinen ympäristö:** lepoa tulee olla häiriötön paikka, jolloin on hyvä välttää voimakkaita ääniä, kirkkaita valoja ja myös muu ylimääräinen tavara yms. on hyvä pitää lepoa pois. Lapselle voidaan myös tarjota kuulosuojaimia lepoa ajalle.
- **Yksilölliset tarpeet:** otetaan huomioon, mikäli lapsella on tarvetta erityisille nukkumisvälineille (painopeitot, ylimääräinen tynny yms.) ja tarjotaan erilaisia vaihtoehtoja. Lapsella voi olla erilaisia tuntoherkkyyksiä ja huonon tuntuiset materiaalit voivat aiheuttaa aistiärsykettä eikä lapsi näin pysty rentoutumaan. Jotkut voivat myös hyötyä esim. peitoilla rajaamisesta, jolloin levätessä/nukkuessa tuntee olevansa ”rajojen sisällä”, mikä luo mukavuuden ja turvallisuuden tunnetta.
- **Lepoaikojen aktiviteetit:** on tärkeää säilyttää rauhallinen ympäristö lepoa ajalla, joten rauhallinen satu tai rauhallinen musiikki voi auttaa rentoutumaan. Myös ennen nukkumaanmenoa tulee välttää stimuloivia aktiviteetteja.
- **Yksilöllinen tuki:** tarjotaan tukea lapselle, mikäli hän kaipaa aikuista vierelleen rauhoittumiseen ja nukkumaanmenoon. Lapsen kanssa voidaan etukäteen aina selvittää, että haluaako hän tällä kertaa hipsutusta, pelkästään vierellä oloa tai esim. käden kevyesti jalkojen tai selän päälle.

4. LIIKKUMINEN, LEIKKI & TUNNESÄÄTELY

Liikunta ja leikki

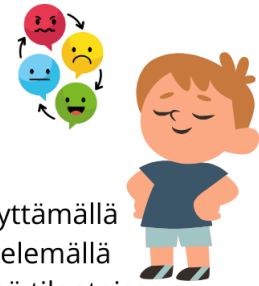

- **Aktiiviset leikit:** kannattaa suosia sellaisia leikkejä, jotka sisältävät fyysistä aktiivisuutta, esimerkiksi hippaleikit, palloleikit. Näitä voi hyvin sisällyttää ulkoiluun tai järjestää mahdollisuuksien mukaan sisäleikkejä "vapaan leikin" aikana, esim. liikuntasalissa.
- **Rauhalliset liikuntamuodot:** auttavat rauhoittumisessa. Näitä voivat olla esimerkiksi erilaiset tasapaino- ja liikkuvuusharjoitteet, monipuoliset ja rauhalliset aistipolut, liikuntavälineiden käyttö, kuten pehmeät pallot tai jumppapallot, joiden kanssa voi harjoitella liikkeitä rauhallisesti sekä metsäretket!
- **Strukturoitu leikkiympäristö:** myös leikkiympäristön tulisi olla selkeä ja houkutteleva. Kannattaa välttää liiallisia ärsykejä leikkitilassa ja pidetään leikkialue järjestäytyneenä.
- **Yksinkertaiset leikit:** ei monimutkaisia tai vaikeasti ymmärrettäviä sääntöjä. Monimutkaiset säännöt voivat lisätä ahdistusta ja vähentää osallistumisen mahdollisuutta, mikäli lapsella on haasteita osallistua leikkeihin tai toimintaan. Kuvakorteista voi olla apua selkitymään leikkejä.
- **Toistuvuus leikeissä:** monet lapset nauttivat ja hyötyvät toistosta ja rutiineista, joten se kannattaa muistaa päivittäin leikeissä!
- **Liikuntalelujen ja välineiden tarjoaminen:** kuten tasapainolaudat, hulavanteet, hyppynarut yms. Nämä tukevat hyvin liikkumista ja on myös hauskaa! Osaa voi myös helposti hyödyntää sisäleikeissä!

- **Lyhyiden liikuntataukojen sisällyttäminen päiviin:** Voitte helposti keksiä teille sopivat tavat taukoliikuntaan ja siirtymien ajaksi.
- **Järjestettyä ja ohjattua liikuntaa viikkoihin:** niin sisälle kuin ulos. Ne voivat olla joukkuelajeja, jolloin samalla voidaan tukea lapsen sosiaalisuutta sekä yhteistyötaitoja. Opetetaan samalla myös lapsia kannustamaan toisiaan aikuisilta tulevan kannustuksen lisäksi, jolloin myönteisyys lisääntyy, se kannustaa lasta osallistumaan sekä useimmiten lisäävät motivaatiota.
- **Aikuiset mukaan kaikkeen toimintaan:** lapset rakastavat leikkiviä ja liikkuvia aikuisia!
- **Vapaaehtoisuus:** lasta ei pidä pakottaa/painostaa sellaisiin tilanteisiin, esimerkiksi ryhmäleikkeihin, jotka tuottavat hänelle ahdistusta. Lapsi voi olla osallistumatta tai seurata sivusta, kunhan lapselle selvästi aina ilmaistaan, että hän on halutessaan tervetullut mukaan.

Tunnesäätely

- **Tunnetaitojen opettelu viikoittain:** esimerkiksi käyttämällä erilaisia tunnetaitokortteja, lukemalla kirjoja ja käsittelemällä niitä, harjoitellaan tunteiden nimeämistä ja sitä, missä tilanteissa niitä voi ilmentyä. Tuodaan myös esille sitä, että kaikki tunteet ovat yhtä arvokkaita sekä sallittuja, mutta joidenkin tunteiden kanssa tarvitaan enemmän tukea sen oikeaoppiseen purkamiseen. Vaikka vihainen saa olla, ei tule silti satuttaa muita tai rikkoa mitään. Näihin tilanteisiin voidaan luoda lapsen kanssa toimiva menetelmä ja yhdessä suunnitella, mihin purkaa vihaa ja kiukkua sen hetkellä. Onko se jokin stressipallo, haluaako aikuisen pitämään kiinni, oma rauhoittumispaikka yms.?
- **Erilaiset rentoutumisharjoitukset:** voi tehdä erityisesti stressaavien tilanteiden jälkeen. Rentoutumisharjoituksia voidaan tehdä myös päivittäin, jolloin se voi vähentää myös ylikuormittuneisuutta. Tämä on hyvä ottaa vaikka esimerkiksi ennen lepoa. Se voi olla pieni mielikuvitusmatka, hengitysharjoituksia tai lihasrentoutusta.
- **Energian purkaminen päivittäin:** liikunta auttaa edistämään tunnesäätelyä, sillä se auttaa hallitsemaan ylivierittynä.
- **Selkeät ja ennustettavat rutiinit:** luovat turvallisuuden tunnetta ja auttavat positiivisesti tunnesäätelyyn.
- **Kommunikointikeinot:** Ne voivat olla kuvia, kirjoja tai muita visuaalisia apuvälineitä, jotka auttavat lasta ymmärtämään ja ilmaisemaan tunteitaan. Jos lapsi on iloinen, voidaan näyttää kuvakorttia ja sanoittaa tämä tunne lapselle, "nyt näytät olevan iloinen, koska..."

Ristiriitatilanteet ja rauhoittuminen

- **Säilytä rauhallisuus ristiriitatilanteissa:** liiallinen emotionaalinen reagointi saattaa vaikeuttaa tilanteen hallintaa. Ollaan lapsen kanssa tilanteessa läsnä, mutta keskitytään ensin rauhoittumiseen, sitten vasta tilanteen läpikäymiseen sekä keskusteluun.
- **Positiivinen vahvistaminen:** korostetaan positiivisuutta ja kehuaan, kun noudatetaan sääntöjä. Näin pystytään myös vahvistamaan lasta enemmän myönteiseen käytökseen. Sen sijaan, että kiinnitetään huomiota pelkästään negatiiviseen käyttäytymiseen, yritetään löytää tapoja lähestyä tilanteisiin positiivisuuden sekä ymmärryksen kautta, kuitenkin jokaista tilannetta edeltää jokin inhottava tunne. Esimerkiksi ”Huomasin, että sinua harmitti x asia ja sen takia tönäisit kaveria. Olen kuitenkin ylpeä siitä, että lopulta ymmärsit lähteä tilanteesta pois, vaikka se varmasti oli vaikeaa...”jne.
- **Annetaan aikaa sekä tilaa rauhoittumiselle:** tilanteita on turha läpikäydä silloin, kun lapsi on turhautunut tai ylivilittynyt. Näin voidaan vähentää kuormittumista.
- **Edistetään positiivista kohtaamista:** lasten kanssa voidaan keskustella, että toiset voivat kokea asiat eritavoin. Näin edistetään muiden lasten ymmärrystä neuroepätyypillisten lasten tarpeista.
- **Avoimet keskustelut:** annetaan lasten tuntee ja luodaan tunne, että heidän mielipiteensä ovat arvokkaita. Avoin keskustelu myös vahvistaa luottamusta.

AIHEESTA LISÄÄ:

- **Turun seudun autismi- ja ADHD-yhdistys Aisti ry**
<https://www.aistiyhdistys.fi/>
- **Autismiliitto ry** <https://autismiliitto.fi/>
- **ADHD-liitto ry** <https://adhd-liitto.fi/>
- Oksanen, J., Sollasvaara, R., Savikuja, T., Heinonen, V. & Pajunen, M. 2019. **Esteille hyvästit! : Opas autismikirjon sekä ADHD-- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille.** 1. painos. [Helsinki]: Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017–2019-hanke.
- Pihlaja, P. & Viitala, R. **Varhaiserityiskasvatus.** PS-Kustannus.
- Jäntti, E. & Savinainen, R. 2018. **Nepsyt: Erityistä elämää.** Hämeenlinna: Karisto Oy.

